

Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kitle Fonlama Sisteminin Rolü: SWOT Analizi

İhsan KURAN¹

ÖZET

Kitlelerin gücünden faydalanarak projelerin hayata geçirilmesini sağlayan kitle fonlamanın 2008 küresel krizinden sonra finansmana erişimde yaşanan kısıtlamalar nedeniyle alternatif bir finansman aracı olarak kullanımı artmıştır. 2010 yılında Türkiye’de ödül ve bağış temelli fonlama modeli ile fon toplanmaya başlanmasına rağmen sadece bu modellerin kullanılması nedeniyle sistem yeterince yaygınlaşmamıştır. 2019 yılında Paya Dayalı Kitle Fonlaması Tebliğinin çıkarılması ile bu finansman modelinin kullanılmasında büyük bir atılım gerçekleşmiştir. Bu çalışmada, kitle fonlama sistemi ile ilgili SWOT analizi yapılarak modelin az bilinen ve yaygın olarak kullanılmayan bölgesel/yerel kalkınma sürecinde oynayabileceği rol ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bölgesel kalkınma sürecinde kitle fonlama modelinin kullanılması ile ilgili Türkiye’de herhangi bir akademik çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu nedenle çalışma bölgesel kalkınma politikalarında alternatif ve tamamlayıcı bir finansman aracı olarak kitle fonlama sisteminin kullanılmasının faydalı olacağını öne sürmektedir. Türkiye’de bölgesel kalkınma sürecinde kitle fonlama sisteminden faydalanılmasının uygulanacak projelere finansman sağlanmasına ek olarak projelerin benimsenmesi ve desteklenmesi gibi önemli etkileri olacağı böylece projelerin başarılı olma şansını artıracakı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kitle Fonlama, Bölgesel Kalkınma, Yerel Kalkınma.
JEL Kodları: P25, P48

GİRİŞ

Bir kitap yayınlamak isteyen bir yazar, albüm çıkarmak isteyen genç bir şarkıcı, köy okulunun kitap ihtiyacının karşılanmasını için çabalayan öğretmen veya hali hazırda bir işletmesi olup onu büyütmek ya da bir girişim fikrini hayata geçirmek isteyenler gibi toplumsal faydası olan projeler ve ticari işletme sahiplerinin karşılaştığı en önemli sorun şüphesiz finansmanın nasıl sağlanacağıdır. Geçmişten beri yardımlaşma kültürü finansman kaynağının en azından belirli bir kısmını karşılaması açısından önemli bir unsur olarak vazife görmüştür. Ancak teknolojinin günlük hayatta yer alma ve onu yönlendirme işlevi arttıkça yüzyıllardan beri var olan bu yardımlaşma geleneği de değişime uğramıştır. İnternet devrimi ise bu konuda çıtanın yükselmesinde önemli etkenlerden biri olmuştur. Böylece internet üzerinden kitlelerin gücünü harekete geçiren yeni bir finansman modeli olarak kitle fonlama sistemi geleneksel finansman yöntemlerine alternatif teşkil etmiş ve aradan geçen zaman içerisinde kullanım alanı hızla yaygınlaşmıştır.

Geleneksel finansman yöntemlerinin erken aşama girişimlerinin ihtiyacını duyduğu finansmana erişim ihtiyaçlarını karşılayamaması mikro finans, kitle fonlaması ve eşler arası borç verme gibi yeni finansman yöntemlerinin hızla yayılmasını sağlamıştır (Bruton, 2015). Kısa bir süre içinde, bu yeni oyuncular ve araçlar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yayılarak birçok yenilikçi girişimin finansman ihtiyacının karşılanmasında kullanılmaya başlamıştır (Block vd, 2018).

¹ Öğr. Gör. Dr., E-Posta: ihsankurangmail.com, Kurum: Harran Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-7775-6226

Uygulanmayı bekleyen bir fikri ya da projesi olup çeşitli nedenlerden dolayı ihtiyaç duyduğu finansman desteğini bulamayan girişimcilerin, fikirlerini hayata geçirebilmeleri olanağını sağlayan yeni bir finansman yontemi olan kitle fonlaması, birçok kişi veya kurumdan toplanan küçük miktarlardaki paranın bir projeyi internet üzerinde çalışan bir platform aracılığıyla finanse etmek için kullanılmasını sağlayan bir finansman yontemidir (İşler, 2014; Kirby ve Worner, 2014). Kitle fonlamasının temeli kitlelerin gücüne dayanmaktadır.

1. KİTLE FONLAMANIN TARİHÇESİ

Kitle fonlaması, ilk olarak sanat ve yaratıcılığa dayanan alanlarda kullanılan bir fonlama yontemi olarak ortaya çıkmıştır (Agrawal vd. 2014). Kitle fonlamanın temelleri, "mikro kredilerin atası" Jonathan Swift'in büyük bankaların gerektirdiği teminata veya uygun kredi geçmişine sahip olmayan ancak krediye ihtiyacı olan düşük gelirli kırsal kesim ailelerine özel yatırımcılar tarafından küçük miktarlarda borç verilmesini sağladığı İrlanda Kredi Fonu'nu kurduğu 18. yüzyılın başlarındaki İrlanda'ya kadar uzanmaktadır. Fransa'nın ABD'ye hediye ettiği zgrlk Anıtı'nın kaidesinin inşası için gerekli fonun küçük miktarlardaki bağışlarla toplanması da kitle fonlamanın muhtemelen en ünlü ve en sık anlatılanı olsa da zgrlk Heykeli projesi ilk kitle fonlaması kampanyası değildir. şair Alexander Pope, 1713'te Homeros'un İlyada'sının İngilizceye çevirmek için bağışçılardan eserini desteklemek için iki altın Gine rehin vermesini istemiştir. Pope, destek karşılığında bağışçıların isimleri, kitabının ilk baskısının teşekkür kısmında yayınlanmıştır. 18. Yüzyılda Avrupa'da Mozart ve Beethoven'ın fon karşılığında konçertolarının el yazmalarında bağışçılardan bahsettiği bilinmektedir (Hemer, 2011; Kerrigan, 2014; Nordin vd., 2017; Kallio ve Vuola, 2020). 2006 yılında Nobel Barış dln Muhammed Yunus, yoksulluğu durdurmak için kredilerin sadakadan daha iyi olduğu ilkesi üzerine kurulu Grameen Bank'ı 1976'da kurarak Jonathan Swift'in mikro krediler ve mikro finans konusundaki fikrini geliştirmiştir. Amaç, geleneksel banka kredilerine erişemeyecek kadar fakir girişimcilere kredi sağlamaktı. Banka yoksullar, kadınlar, okuma yazma bilmeyenler ve işsizler gibi daha önce finansal sistemin kapsamı dışında kalan kişilere düşük faizli ve uzun vadeli krediler vererek destek olmuştur (Kallio ve Vuola, 2020).

1996 ve 1997 yılları arasında, İngiliz rock grubu Marillion, ABD'deki turunu internet üzerinden hayranlarından 60.000 ABD Doları toplayarak finanse etmiştir. Bu proje ve onu takip eden diğer başarılı hayran temelli fonlama turları, yirmi birinci yüzyılın başından itibaren ağdaş kitle fonlamasının artan popülaritesine ivme kazandırmıştır. Bu finansman yonteminin daha yaygın olarak kullanılması ve yaygınlaşması, internete erişimin giderek artması ve hem işletmeler hem de haneler tarafından artan kullanımı ile mümkün hale gelmiş ve bu gelişme aynı anda büyük bir kitleye maliyet etkin bir şekilde ulaşmayı mümkün kılmıştır. Bu kapsamda ArtistShare, 2003'te ABD'de faaliyete geçen ilk modern kitle fonlama platformu olarak kabul edilmektedir. Platform aracılığıyla sanatçılar, kayıt maliyetlerini karşılamak için kendi destekçileri ve hayranlarından fon toplamışlardır. Maddi katkıda bulunan destekçiler, sanatçının eserini tamamlandıktan sonra indirme hakkını elde etmektedirler. ArtistShare'in başarısı, 2008'de Indiegogo ve 2009'da Kickstarter olmak üzere en iyi bilinen ve en başarılı ödül tabanlı platformlar olan diğer oyuncularını da pazara çekmiştir (Kallio ve Vuola, 2020).

Bağış ve ödüle dayalı kitle fonlamasında başarılı sonuçlar elde edilince, benzer bir yaklaşımın sermaye piyasalarında da yatırım odaklı finansmanı artırmak için kullanılabileceği nispeten açıktı. Son on yılda piyasada, süreci basitleştirirken ve standart terimleri kullanırken, internetin sunduğu yatırım bilgilerini daha kolay ve daha hızlı bir şekilde toplamak ve paylaşmak için sunduğu fırsatlardan yararlanarak yeni yatırımcılar aracılığıyla sermaye arttırmaya sağlamaya çalışan platformlar görmeye başlamıştır. Burada amaç, modern teknolojiyi kullanarak daha önce uzun ve külfetli süreçlerden geçen finansman teminini mümkün olduğunca

basitleştirmektir. Yüksek risk ve büyüme potansiyeline sahip şletmelere daha yolun başındayken yatırım yapan ve aynı zamanda kendi tecrübeleri ile girişimcilere destek sağlayan özel bir yatırım modeli olarak tanımlanan melek yatırımcı, girişimcilere finansmanın sağlanması önemli bir rol oynamaktadırlar. Geçmişte melek yatırımcılardan finansman temini en az birkaç ay gibi uzun bir süre sürüyordu, ancak internet kullanılarak aynı fonlama günler veya en fazla birkaç hafta içinde sağlanabilmektedir (Kallio ve Vuola, 2020; Kurnaz ve Bedük, 2017).

Yardımlaşma kültürü insanlık tarihinden itibaren varolan ve bundan sonra da devam edecek insan olmanın getirdiği önemli bir erdemdir. Bu bakımdan her kültürde farklı şekillerde hayat bulan yardımlaşma geleneğinin de zamanının ruhuna hitap etmesi gerekmektedir. Kitle fonlaması yüzyıllardan beri gelen bir yardımlaşma geleneğinin teknoloji ile uyumu sayesinde mekandan bağımsız olarak bu geleneğin sadece yerel bir toplumda, bölgede ya da ülkede değil coğrafi sınırları aşarak yapılmasına olanak vermektedir. Ancak modelin farklılaşan ve ihtiyacı hissedilen yeni şartlara kolayca uyum sağlama yeteneği modeli sadece yardımlaşma unsuru olmaktan öteye geçmesini sağlamış, geleneksel finansman yöntemlerine alternatif bir finansman yöntemi olmasının önü açılmıştır.

Kitle fonlama ile fon talebinde bulunan birçok girişim, şletme sermayesine ihtiyaç duyan küçük şletmelerdir. Bu tür bir finansman daha önce geleneksel olarak bankalar veya diğer yerel finans kuruluşları tarafından sağlanıyordu. Ancak 2008'deki ekonomik krizinden sonra bankalar borç verme şartlarını sıkılaştırmış bunun üzerine girişimciler finansman için başka alanlara bakmaya başlamışlardır (World Bank, 2013). 2008 küresel mali krizinden sonra büyük ölçüde zanaatkárların, girişimcilerin ve erken aşama şletmelerinin sermayeye erişimde karşılaştıkları zorluklar nedeniyle kitle fonlaması (World Bank, 2013; Block vd, 2018), bankaların küçük şletmeleri riskli sınıfa alması ve bu şletmelere kredi vermekte ihtiyatlı davranması, küçük girişimler için finansman maliyetinin yüksek olması, kitlelerin yardımlaşmaya istekli ve hevesli olması ve internetin finansman temini, alışveriş yapma, bağış toplama ve büyük topluluklara erişimi daha kolay hale getirmesiyle kısa bir sürede yaygınlaşarak modelin kullanım alanı genişlemiştir (Onur ve Değirmenci, 2015).

2. KİTLE FONLAMASI MODELİNİN İŐLEYİŐİ VE TÜRLERİ

Kitle fonlama süreci, projesi olanların herhangi bir kitle fonlama platformuna üye olması ile başlamaktadır. Daha sonra fonlamaya çıkılacak projenin fonlamaya çıkabilecek yeterliliğe gelebilmesi için gerekli çalışmalar proje sahipleri ile koordineli bir şekilde yapılmaktadır. Toplanması hedeflenen fon miktarı ve verilecek fon karşılığında destekçilere verilecek eşya vs. belirlendikten sonra proje platformun internet sitesinde fonlamaya açılarak fon toplama süreci başlamaktadır. Fon sürecinin başlaması ile eř zamanlı olarak da projenin tanıtımı yoğun bir şekilde yapılmaya başlanmaktadır. Fonlama kampanyasının başarılı olduğunun kabul edilebilmesi için hedeflenen fon tutarına ulaşması gerekmektedir. Ancak toplanması hedeflenen fon tutarına ulaşamayan kampanyaların başarılı sayılıp sayılmaması her ülkenin mevzuatına göre farklılaşabilmektedir. Örneğin Türkiye'de hedeflenen fon miktarının toplanamadığı kampanyalar başarısız sayılmaktadır. Fonlama kampanyası bittikten sonra toplanan fon kesintiler yapıldıktan sonra proje sahiplerinin hesaplarına aktarılmaktadır (Kuran, 2022). Fonlama kampanyasının devam ettiği süre içerisinde proje sahibi fonlama platformunun yatırım komitesi ile görüşerek fonlama kampanyasından vazgeçme hakkına sahiptir. Ayrıca proje sahiplerinin fonlama kampanyası devam ederken yatırımcıların aleyhine olacak yanılıcı bilgi akışı sağlamak gibi davranışlarda bulunmaları halinde de fonlama platformunu tek taraflı olarak projenin fonlama sürecini sonlandırabilmektedir. Burada esas unsur tüm sürecin şeffaf bir şekilde işlemesi ve sürecin hem fon sağlayıcılar hem fon talep edenlerin aleyhine olmayacak şekilde adil bir şekilde yürütülmesi ilkesine dayanmaktadır.

Bağış, ödül, borçlanma ve paya (hisse) dayalı olmak üzere dört farklı kitle fonlama modeli bulunmaktadır (Belleflamme vd. 2014; Mollick, 2014; Block vd., 2018). Bağış ve ödül temelli modeller finansal getirisi olmayan modeller, borçlanma ve pay (hisse) temelli modeller ise finansal getirili fonlama modelleri olarak gruplandırılmıştır (Mollick, 2014; Pierrakis ve Collins, 2016).

Tablo 1. Kitle Fonlama Modelleri ve Temel Özellikleri

Kitle Fonlama Modeli	Finansmanın Amacı	Beklenen Getiri Düzeyi	En Çok Yatırım Yapılan Sektör
Bağışa Dayalı Model	Kâr amacı taşımayan yardım amaçlı projelerin fonlanması	Parasal bir getiri beklenmemektedir. (Manevi Haz)	Yardım kuruluşları, vakıflar
Ödüle Dayalı Model	Yaratıcı projelere fon sağlanması	Parasal olmayan ödül, ürün veya hizmet beklentisi	Sanat, müzik ve tasarım
Borçlanmaya Dayalı Model	Borç talep eden şahıslara ve şirketlere kredi verilmesi	Kredinin anapara ve faizinin geri ödenmesi	Eğitim ve araştırma
Paya Dayalı Model	Çoğunlukla yeni girişimlerin paylarına yatırım yapılması	Kar payı ve sermaye kazancı beklentisi	Teknoloji ve inovasyon

Kaynak: Cicchiello, A. F . (2019); Özdemir, C. (2020).

Tablo 1’de kitle fonlama modelleri ve bu modellerin temel özellikleri özet bir şekilde verilmiştir. Bağışa dayalı model, herhangi bir finansal getirisi olmayan model olup sanatsal bir aktivite ya da her hangi bir yardımda bulunulması amacıyla kitlelerden fonun toplandığı bir modeldir. Yardım kuruluşları ve vakıfların kullandıkları yöntem olan bağış modelinde katılımcılar finansal bir karşılık beklemeden manevi duygular ve sosyal motivasyonla fonlama projelerine katkı sağlamaktadır.

Bir yazarın kitabını yayınlaması, bir yönetmenin bağımsız bir sinema filmi çekmesi, fotoğraf sanatçısının eserlerinin sergilemesi, okullarda kütüphane kurulması gibi kültürel ve toplumsal amaç ve kaygılarla kurgulanan toplumsal yönü ağır basan projelerin finansmanı için kitlelerden fon toplanması bağışa dayalı kitle fonlaması örneklerinden olup destekçi için herhangi bir risk unsuru bulunmamaktadır (Açıkgöz vd. 2020; Çonkar ve Canbaz, 2018; Worldbank, 2013).

Bağış yöntemi ile toplanacak fonun projenin finansman ihtiyacına yeterli gelmeyeceği durumlarda, kitleleri teşvik etmek için destekçilerin verecekleri destekler ile orantılı bir şekilde proje kapsamında üretilecek ürünler satışa sunulmadan önce ön sipariş verme hakkı verilmesi, ürünleri indirimli fiyattan satın alma hakkı veya üretilecek ürünlerle ilgili teşekkür telefonu, bir filmde, kitapta, müzik albümünde destekçinin adına yer verilmesi gibi farklı hediyeler veya başka bazı özel avantajlar verilmesi şeklinde ödüller verilmesi tercih edilebilmektedir (Akbaş, 2019; Açıkgöz vd., 2020; Mollick, 2014). Yaratıcı projelerin fonlandığı bu modelde de bağışa dayalı modelde olduğu gibi finansal bir getiri beklenmemekte ödül ve çoğu zaman manevi haz ile hareket edilmektedir.

Borca dayalı kitle fonlamasında yatırımcılardan alınan borç, önceden belirlenen bir vadede borcun ana para ve faizi birlikte ödenmek üzere alınmaktadır (Hemer, 2011; Giudici vd., 2012). Genelde eğitim ve araştırma faaliyetlerinin fonlanması için başvuru bu modelde her ne kadar finansal bir karşılık için borç verilmiş olsa da toplumsal faydanın ağır bastığı projelerde sosyal motivasyonla hareket eden yatırımcıların borcun faizini almadıkları durumlar da olmaktadır.

Paya Dayalı Fonlama ise yeni kurulan, yeni bir fikri, projesi olan veya var olan işletmesini büyütmek isteyenlerin, yatırımcıları projeye yatırdıkları fon tutarında girişimlerine ortak ettikleri, internet üzerinden hisse ihracına dayanan fonlama yöntemidir (Kirby ve Worner, 2014; İşler, 2014; Kutu ve Madarász, 2014). Yatırımcıların kar payı ve sermaye kazancı beklentisinin olduğu bu modelde finansal getiri beklentisi ve sosyal motivasyon duygusu birleşmektedir.

3. KİTLE FONLAMA MEVZUATI

2008 krizinin çıkış noktası konut piyasası olmuştur. Konut piyasasında yaşanan bu sorun bankalardan kredi talep edenlerin teminat olarak kendilerinin ya da yakın çevrelerinin evlerini teminat göstermeleri nedeniyle küçük işletme kredileri üzerinde bir baskı oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca küçük işletmeler nakit akışı için kişisel tasarruflarına, aile ve arkadaşlardan gelen yardıma ve küçük ölçekli bankalara güvenmiştir. Ancak, küçük işletme kredilerinin çoğunu sağlayan yerel bankaların da 2008 krizinde büyük yara almaları işletmelerin finansmana erişimlerinin önünde önemli bir engel oluşturmuştur. Büyük işletmelerin fon sağlamak için sermaye piyasalarına yönelme imkânı bulunmasına karşın küçük şirketlerin bu piyasalara erişmesi her zaman daha zordu ve küçük şirketlerin halka açık şirketler gibi geniş bir potansiyel yatırımcı kitlesine ulaşma araçları bulunmamaktaydı. Ancak internetin ortaya çıkışı bu ikinci engeli ortadan kaldırmış ve kitle fonlaması, küçük işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak için alternatif bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Geriye kalan büyük engel ise bu finansal enstrümanın yasal bir zemine oturtulmasıydı. 2012 yılında ABD’de çıkarılan JOBS Yasası, menkul kıymetler yasalarının çeşitli alanlarındaki engelleri azaltarak küçük işletmelerin sermayeye erişmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Knight, 2016). JOBS Yasası ile yeni kurulan ve büyüme potansiyeli olan girişimlere, diğer finansman yöntemlerine göre daha uygun maliyet ile daha küçük tutarlar üzerinden gerçekleştirilen menkul kıymet ihraçları sayesinde, kitlelerin desteği ile bu girişimlere sermayeye erişim imkânı tanınmıştır (Özer, 2022). Özellikle paya dayalı fonlama yönteminin hızlı bir şekilde yaygınlaşması diğer ülkelerin de kitle fonlama modeline olan ilgilerini artırmış böylece model gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin mevzuatına hızlı bir şekilde girmiştir.

Türkiye’de ise 5 Aralık 2017’de 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nda yapılan düzenlemeler ile Kitle Fonlama finansman modeli sermaye piyasası mevzuatı kapsamına alınarak modelin yasal altyapısı modeli başarı ile uygulayan ülkelerdeki gibi oluşturulmuştur (Şen, 2022, 41). SPK’nın hazırladığı Paya Dayalı Kitle Fonlaması Tebliği’nin 3 Ekim 2019 tarihinde 30907 sayılı Resmi Gazete’de ve Paya ve Borçlanmaya Dayalı Kitle Fonlaması Tebliğinin de 31641 sayılı Resmi Gazete’de 27 Ekim 2021 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmesiyle girişimcilerin projelerine fon toplayabilmelerinin önü açılmıştır (Resmi Gazete, 2019a; Resmi Gazete, 2021b). Böylece Türkiye’de faaliyet gösteren platformlar üzerinden daha önce sadece ödül ve bağış temelli fonlama modeli ile fon toplanabilirken yasal düzenlemelerin yapılmasıyla kullanım alanı daha yaygın ve büyüme potansiyeli oldukça geniş olan özellikle paya dayalı ve borçlanmaya dayalı fonlama modeli fon talep eden ve fon sağlayıcıların kullanımına sunulmuştur.

Türkiye’de SPK’dan fon toplama yetkisi alan 8 adet kitle fonlama platformu bulunmaktadır. Bu platformlardan CrowdFon, Arıkovanı ve Fongogo ödül bazlı kitle fonlama platformları,

Ideanest ve Buluşum bağış temelli; Efonla, Fongogo Pro, Startupfon, Startupburada, Fonangels, Fonbulucu ve Fonlabüyüsün ise paya dayalı olarak faaliyet gösteren kitle fonlama platformları olarak çalışmaktadır (Kuran, 2022). Türkiye’de ödül, bağış ve paya dayalı fonlama üzerine çalışan platformlar bulunurken henüz borçlanmaya dayalı fonlama yapan bir platform faaliyete geçmemiştir.

Türkiye’de ilk kitle fonlama platformunun 2010 yılında hizmet vermeye başlamasına rağmen ilgili mevzuatın düzenlenmemiş olması nedeniyle modelin potansiyelini harekete geçirici atılım bir türlü gerçekleştirilememiştir. Kitle fonlama finansman modelinin taşıdığı potansiyel göz önünde bulundurulduğunda yasal altyapının da oluşturulmuş olması nedeniyle zaman içerisinde faaliyete geçen platform sayısında sıçrama olması kuvvetle muhtemeldir.

4. KİTLE FONLAMANIN OLUMLU-OLUMSUZ YÖNLERİ VE SWOT ANALİZİ

Hemer vd. (2011), De Buysere vd., (2012), Giudici (2012), Wold Bank (2013), Agrawal vd., (2014), Mollick (2014), Kirby ve Worner (2014), Ünsal (2017) ve Mumcu ve Ataman’a (2021) göre kitle fonlaması sisteminin olumlu ve olumsuz yönleri aşağıdaki gibidir:

Kitle Fonlamanın olumlu yönleri:

- Geniş bir yatırımcı kitlesine internet ortamında ulaşabilmelerine imkân vermektedir.
- Geleneksel finansman yöntemlerine göre daha düşük maliyetlerle fon temin edilmektedir.
- Sermaye oluşumunun önündeki coğrafik engelleri ortadan kaldırmaktadır.
- Zamandan tasarruf edebilme imkânını sağlamaktadır.
- Yaratıcı fikirler engellemelere maruz kalmadan hayata geçirilebilmektedir.
- Girişimciler ve yatırımcılar arasında doğrudan etkileşim imkânı sağlamaktadır.
- Küçük yatırımcılara küçük miktarlarda da olsa yatırım yapabilmesi için bir olanak vermektedir.
- Üretilecek mal ve hizmetlerle ilgili ürün piyasaya sürülmeden potansiyel tüketicilerden geri bildirim alınmaktadır.
- Kitleler projeyi gönüllü olarak tanıtarak reklamını yapabilmektedir.
- Destekçiler üretilecek ürünlerin sadık müşterisi de olmaktadır.

Kitle Fonlamanın olumsuz yönleri:

- Dolandırıcılık yapılması ihtimali bulunmaktadır.
- Proje amacına ulaşmadan sona erebilmektedir.
- İkincil piyasa olmadığı için likidite riski bulunmaktadır.
- Projenin başarılı olabilmesi için belirli bir zamanın geçmesi gerekmektedir.
- Proje sahibinin destekçilerle sürekli iletişim halinde olması ve fonlamanın başarısız olması durumunda harcanan zamanın boşa gitmesi.
- Siber saldırı ihtimali.
- Projelerin farklı sosyo-ekonomik yapılardan gelen kişilere aynı anda hitap etmesi gerekliliği.

Kitle Fonlama modelinin uygulama örnekleri sistemin kullanılmasının birçok yönden olumlu katkıları bulunduğunu göstermektedir. Sistemin büyüme trendi de yukarıda belirtildiği gibi bazı olumsuz yönlerine rağmen geleneksel finans yöntemlerine göre baskın gelen taraflarının daha fazla olması nedeniyle bu trendin artarak devam edeceğini göstermektedir. Modelin zayıf yönlerini azaltmakla ilgili yapılacak çalışmalardan olumlu gelişmeler sağlandığı takdirde modelin kullanım alanı daha da genişleyerek, projelerin desteklenmesinde kullanılan toplam fon miktarında da kayda değer artışlar olacaktır.

Tablo 2. Kitle Fonlama Güçlü ve Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Finansmana daha kolay erişim imkânı sağlaması, Küçük miktarların dahi kabul edilmesi, Coğrafi engelleri ortadan kaldırması, Ürün piyasa çıkmadan geribildirim alınabilmesi, Kitlelerin gönüllü olarak destek vermeleri, Ekonomik aktiviteyi canlandırabilme kapasitesi.	Fikirlerin çalınabilme ihtimali, Yanlış veya eksik bilgi verilebilmesi ihtimali, Projelerin farklı sosyo-ekonomik yapılardan gelenlere aynı anda hitap edebilmesi gerekliliği, Modelin bilinmemesi ve potansiyelinin yeterince farkına varılmamış olması.
Fırsatlar	Tehditler
İnternet tabanlı olması sayesinde bilginin hızla yayılabilmesi ve herkesin ulaşabilmesi, Sosyal medya sayesinde modelin geniş bir kesime ulaşabilmesi, Yeni bir finansman yöntemi olarak dikkat çekmesi, Yeni kurulan ve büyüme potansiyeli yüksek girişimlere cazip fiyatlarla ortak olunabilmesi, Bölgesel kalkınmada kullanılabilme kapasitesinin henüz fark edilmemiş olması.	Yasal kısıtlamalar, Mevzuatın modeli olumsuz yönde etkileyebilecek şekilde değiştirilebilmesi ihtimali, Kendini henüz ispatlamamış girişimlerin başarısız olabilme riskinin yüksek olması, Dolandırıcılık riski, Siber saldırı riski.

Tablo 2’de kitle fonlama ile ilgili SWOT analizi yer almaktadır. Özellikle paya dayalı modelin yaygınlığının ve öneminin diğer modellere göre giderek daha çok arttığı dikkate alınarak, yapılan SWOT analizinde paya dayalı modelin temel unsurları dikkate alınmıştır. Buna göre model girişim projelerinin daha hayata geçmeden internet ortamında tanıtılması nedeniyle çalınabilmesi ya da girişimciler tarafından yanlış bilgilendirmelerde bulunularak yanıltıcı bilgi verilmesi, muhasebe evraklarında oynamalar yapılması gibi zayıf unsurları barındırması nedeniyle eleştirilebilmektedir. Bu zayıf yönlerin diğer finansman yöntemlerinde de karşılaşılan unsurlar olduğuna da ayrıca dikkat çekmek gerekmektedir. Dolandırıcılık riski de bu modelin tehdit unsurları arasında yer alırken kitle fonlamasının karşılaşılabilecek en önemli tehdit unsurunun modelin yasal altyapısında yapılacak kısıtlayıcı önlemleri içermesi olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Tabloda dikkati çeken esas unsur ise “Bölgesel kalkınmada kullanılabilme kapasitesinin henüz fark edilmemiş olması” maddesidir. Bernardino vd. (2016), Filimonova vd. (2019), Temelkov (2019), Tzomakas vd. (2021), Jelin’ci’c ve Šveb (2021), (Odorovic vd. 2021), Yu ve Fleming’e (2021) ve Matsuda (2022), bölgesel kalkınma sürecinde kitle fonlamanın faydalı bir şekilde kullanılabileceğini uygulama örnekleri ile gösteren çalışmalar yapmış olmasına rağmen Türkiye’de bu yönde bir uygulamanın yapılmamış olması dikkat çekicidir. Kitle fonlaması, güçlü yanları ve taşıdığı fırsatlar itibarıyla bölgesel kalkınma projelerinin tamamı ya da bir kısmının finansmanında kullanılması halinde uygulanacak projelerin farkındalık düzeyini artıracak gibi cüzi miktarlarda da olsa fon sağlayan gönüllü birçok insanın beşeri sermaye desteğini de alarak, fikirlerin hayata geçirilmesinde yeni, güçlü bir finansman aracı olarak kullanılabilecektir. Modelin, internetin verdiği güçle her anlamda coğrafi engellerin ortadan kalkmasını sağlayarak bölgesel kalkınma sürecini yeni bir aşamaya taşıma potansiyelini barındırdığını da söylemek mümkündür. Kuran (2022) çalışmasında bu

konuya değinerek Türkiye’de bu alanda yapılabilecek çalışmalar için araştırmacıların dikkatini çekmeye çalışmıştır.

DEğERLENDİRME VE SONUÇ

2008 yılında ABD konut piyasasında yaşanan sorun bankacılık sektörüne sıırayarak birçok bankanın batmasına neden olmuş, bunun üzerine bankalar özellikle küçük işletmelere kredi verme hususunda daha ürkek davranmaya başlamışlardır. Küçük işletmelerin büyük işletmeler gibi fon sağlamak için sermaye piyasalarına yönelme imkânı bulunmaması finansman sıkıntısının daha da artmasında etkili olmuştur. İnternetin yaygınlaşması finansmana erişimde yaşanan bu kısıtları ortadan kaldırmış ve kitle fonlaması, küçük işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak için alternatif bir araç olarak ortaya çıkmıştır.

Toplumsal fayda içeren projelerin veya ticari bir girişim için birçok kişiden küçük miktarlarla fon toplanarak kitlelerin gücünün harekete geçirilmesi olarak tanımlanabilen kitle fonlaması finansman modelinin her geçen gün kullanım alanı genişleyerek büyümektedir. Modelin yasal altyapısının oluşturulmasını bu finansman yönteminin önündeki önemli bir engelin ortadan kaldırılması olarak görmek gerekmektedir. Zira özellikle gelişmiş ülkelerde yasal düzenlemelerle birlikte sistem aracılığı ile toplanan fon miktarında büyük sıçrama kaydedilmiştir.

Kitle fonlama finansman modeli finansmana daha kolay erişim imkânı sağlaması, küçük miktarların bile destek ya da yatırım için kabul edilmesi, üretilecek mal ve hizmetlerle ilgili sağlıklı geri bildirim yapılması ve yoğun bir aktif gönüllü desteği sağlaması gibi önemli avantajlara sahip bir model olmasının yanı sıra fikirlerin alınabilmesi, yanlış ve eksik bilgi verilebilmesi ihtimali gibi zayıf yönleri de bünyesinde barındırmaktadır. Dolandırıcılık riski ve kamunun mevzuatta yapacağı kısıtlayıcı düzenlemeleri ise sistemi zora sokacak önemli tehditler olarak görmek mümkündür.

Bütün sürecin internet üzerinden yürütülmesi nedeniyle bilginin hızla yayılabildiği, herkesin kolaylıkla ulaşabildiği ve son dönemde sosyal medya sayesinde modelin geniş bir kesime ulaşabilmesi de bu finansman yönteminin ekonomik aktiviteyi canlandırabilmek için yeni bir araç olarak kullanılabilceğini göstermektedir. Erken aşama girişimlerine daha başlangıç aşamasında cazip fiyatlarla ortak olunabilmesi imkânını sağlayan kitle fonlama modelinin yurtdışında yavaş yavaş farkındalığı artan ancak Türkiye’de hiç kullanılmayan önemli bir özelliği ise bölgesel kalkınmada kullanılabilme kapasitesinin olmasıdır.

Özellikle kaynak kullanımında rasyonel kararlar alınması ve kaynakların etkin ve verimli kullanılması gerekliliği, kalkınma ve gelişme çabalarında etkili olacak araçların değerlendirilmesini önemli hale getirmiştir (Muğan Ertuğal, Gedik, 2021). Kitle fonlamanın sosyal ve toplumsal faydası olan projelerin veya ticari iş fikirlerinin faaliyete geçirilmesindeki önemi ve faydası bilinmesine rağmen bu finansman yönteminin bölgesel/yerel kalkınma projelerinin finansmanında da kullanılmasının bölgesel/yerel kalkınmaya yeni bir araç olarak eklenmesi şeklinde katkısı olacağı açıktır. Kaldı ki kitle fonlamayı sadece bir finansman aracı olarak görmek modelin taşıdığı potansiyelin tam olarak anlaşılmadığının da bir göstergesidir. Bilindiği gibi kitle fonlama sermayenin önündeki coğrafi engelleri kaldıran bir model olarak çalışmaktadır. Bir bölgenin gelişmemiş olmasının ardında yatan nedenlerden biri de bölgenin insan sermayesi açısından yetersiz olmasıdır.

İşte kitle fonlama finansman modeli bölgesel/yerel kalkınma sürecinde kullanımı sadece geniş bir kitleden veya işletmelerden parasal destek alınması anlamına gelmemektedir. Kitle fonlama sistemi geniş bir kesimin bu plan ve projelerden haberdar olması, bunları benimsemesi ve daha da önemlisi beşeri sermaye açısından katkı sağlamasının nn aarak insan sermayesinin

önündeki coğrafi engelleri de ortadan kaldırabilme gücüne sahiptir. Farklı sosyo-ekonomik yapılardan oluşan bir kitlenin bir fikri, projeyi gönüllü olarak desteklemesinin olumlu yönde katkılarının olacağı hayata geçirilecek uygulama örneklerinden zaman içinde görülebilecektir.

Kitle fonlaması kapsamı itibariyle küçük ölçekteki faaliyetlere, projelere ve girişimlere fon sağlanması amacıyla yaygın olarak kullanılan bir model olduğu için bu finansman yöntemiyle harekete geçirilen projelerin ticari olsun ya da olmasın bölgenin gelişmişlik düzeyi ile orantılı olarak vergi avantajı ile teşviki yine bölgesel/yerel girişimlerin önünün açılmasında da etkili olabilecektir. Ayrıca sadece fon talebinde bulunan girişimler değil aynı zamanda fon sağlayan tasarruf sahiplerinin de vergi indirimleri ile teşvik edilmesi gelişmemiş bölgelerde harekete geçirilecek her türlü sosyal aktivite ya da ticari girişimin desteklenmesini sağlayacaktır.

Türkiye’de bölgesel eşitsizliklerin yoğun olarak yaşandığı ve bu eşitsizliklerin giderek arttığı görülmektedir. Bu kapsamda kitle fonlama sistemi ile ilgili yukarıda yapılan açıklamalar ve sistemin taşıdığı büyüme potansiyeli dikkate alındığında bölgesel farkların azaltılmasında kitle fonlama sisteminin mevcut araçlara ek bir araç olarak kullanılmasının faydalı olacağını ve kalkınma projelerinin başarı şansını artıracaklarını söylemek mümkündür.

Türkiye’de bağış, ödül ve paya dayalı kitle fonlama modelleri ile çalışan platformlar faaliyet göstermektedir. Borç temelli fonlama modeli ile çalışan bir platformun bulunmaması ise önemli bir eksikliktir. Borç temelli finansmanı baz alan platformların da devreye girmesi bu alandaki boşluğu doldurarak hem fon talep edenlere hem de fon sağlayacak olan kitlelere yeni bir kitle fonlama türünden faydalanabilme imkanını sağlayacaktır.

Kitle fonlaması finansman yönteminin Türkiye’de bölgesel/yerel kalkınmaya etkisi ile ilgili yapılacak daha kapsamlı çalışmalara ya da bu bağlamda uygulamaya geçirilecek projelere bu çalışmanın yol göstermesi umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, B., Ayanoglu, Y. ve Yanık, S. S. (2020). Muhasebe Bakış Açışından Bağış (Yardıım) ve Ödüle Dayalı Kitlesele Fonlama, Muhasebe ve Finansman Dergisi, (86), 57-78.
- Agrawal, A. Catalini, C. ve Goldfarb, A. (2014). Some Simple Economics of Crowdfunding, *NBER/Innovation Policy and the Economy* 14(1), 63-97.
- Akbaş, S. Y. (2019). Girişimciler ve Yatırımcıları Buluşturan Alternatif Finansman Yöntemi: Kitlesele Fonlama, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Finansman Programı.
- Belleflamme, P. Lambert, T., Schwienbacher, A. (2014). Crowdfunding: Tapping the Right Crowd, *Journal of Buiness Venturing*, 29, 585-609.
- Bernardino, S., Santos, J. F., & Ribeiro, J.C. (2016). Conference: 1st AMSR Congress and 23rd APDR Congres-Sustainability of Territories in the Context of Global Changes At: Marrakech, Morocco.
- Block, J. H., Colombo, M. G., Cumming, D. J., ve Vismara, S. (2018). New Players in Entrepreneurial Finance and Why They Are There. *Small Business Economics*, 50(2), 239- 250. doi: 0.1007/s11187-016-9826-6
- Bruton, G., Khavul, S., Siegel, D., ve Wright, M. (2015). New Financial Alternatives in Seeding Entrepreneurship: Microfinance, Crowdfunding, and Peer-to-Peer Innovations. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 39(1), 9-26. doi: 10.1111/etap. 12143, 1-18.
- Cicchello, A. F . (2019). Harmonizing The Crowdfunding Regulation in Europe: Need, Challenges, And Risks. *Journal of Small Business & Entrepreneurship*, 1-22.
- Çonkar, M. K. ve Canbaz, M. F. (2018). Kitle Fonlaması Finansman Yöntemi: Türkiye’de Sistemin Geliştirilmesine Yönelik Öneriler, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 119-132.
- De Buysere, K., Gajda, O., Kleverlaan, R. & Marom, D. (2012). A Framework for European Crowdfunding. Resource Document, European Crowdfunding Network. http://eurocrowd.org/2012/10/29/european_crowdfunding_framework/.
- Ertuğral, Muğan, S., Gedik, Arslan, S., (2021). Planlı Kalkınma Döneminde Turizm Plan ve Politikalar, Yalın Yayıncılık, İstanbul.
- Giudici, G. Nava, R. Lamastra, C. Vereco, C. (2012). Crowdfunding: The New Frontier for Financing Entrepreneurships? Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2157429>
- Filimonova, N. G. Ozerova, M. G. Ermakova, I. N., Miheeva, N.B. (2019). Crowdfunding as the Way of Projects Financing in Agribusiness, IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, doi:10.1088/1755-1315/315/2/022098
- Hemer, J. (2011). A Snapshot on Microfunding”, Working Papers Firms and Region, No. R2/2011, Franhofer Institute for Systems, <http://www.legalefiscale.it/wpcontent/uploads/2016/09/StudioCrowdfundig.pdf>
- İşler, S. T. (2014). Modern Finansmanda Yeni Bir Dönem: Kitlesele Fonlama-Crowdfunding. *Gösterge*, Sonbahar, 51-65.
- Jelin’ci’c, D. A. & çev. M. (2021). Financial Sustainability of Cultural Heritage: A Review of Crowdfunding in Europe. *Journal of Risk and Financial Management* 14: 101. <https://doi.org/10.3390/jrfm14030101>

- Kallio, Aki ve Vuola, Lasse (2020). *Advances in Crowdfunding Research and Practice*, Edited by Rotem Shneor Liang Zhao Bjørn-Tore Flåten, Palgrave Macmillan, 209-239.
- Kerrigan, K. (2014). Understanding the “Crowd”, *Crowdfunding A Guide to Raising Capital on the Internet*, Edited by: Steven Dresner, Bloomberg Financial Series, 15-30.
- Kirby, E. & Shane, W. (2014). *Crowd-funding: An Infant Industry Growing Fast*, Staff Working Paper of the IOSCO Research Department.
- Knight, T. B. (2016). A Walk Through the JOBS Act of 2012 Deregulation in the Wake of Financial Crisis, *CATO Institute*, May 3, Number: 790, 1-44.
- Kuran, İ. (2022). Kitle Fonlamanın Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kullanımı, *Üçüncü Sektör Dergisi*, Yayın Aşamasında.
- Kurnaz, G. ve Bedük, A. (2017). Türkiye’de ve Dünyada Melek Yatırımcılık. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt 20, Sayı 1, 27-40.
- Kuti, M ve Madarász, G. (2014). Crowdfunding, *Public Finance Quarterly*, 3, 355-366.
- Matsuda, T. (2022). Yu, S. & Fleming, L. (2021). Regional Crowdfunding and High Tech Entrepreneurship, *Research Policy, International Journal for Applied Information Management*, Vol. 2, No. 1, April 2022, pp. 1-12 <https://doi.org/10.1016/j.respol.2021.104348>
- Mollick, E. (2014). The Dynamics of Crowdfunding: An Exploratory Study, *Journal of Business Venturing*, 29, 1-16.
- Mumcu, A. Y., ve Ataman, G. (2021). Girişimcilikte Fonlama Sorununa Yeni bir Çözüm Önerisi: Kitlesele Fonlamanın Olumlu ve Olumsuz Yönleri Üzerine bir İnceleme. *Journal of Research in Business*, 6(1), 164-176.
- Nordin, N., Faizah, İ & Zaemah, Z. (2017). Crowdfunding: A Promising Alternative to Turn Dreams Into Reality, *e-Academia Journal*, 6(2).
- Odorovic, A. Mertz, A. Kessler, B., Karim K., Wenzlaff, K., Novelle, L. A. & Kleverlaan, R. (2021). Unlocking the Crowdfunding Potential for the European Structural and Investment Funds, *European Commission*
- Onur, M.N., Değirmenci, Ö. (2015). Crowdfunding-Kitle Fonlaması. T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Çalışma Raporları, Sayı: 7.
- Özdemir, C. (2020). Yeni Finansman Yöntemi Kitle Fonlaması: Paya Dayalı Modelde Kalite Sinyalleri ve Diğer Başarı Faktörleri, *Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Finansman Doktora Programı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özer, Ş. (2022). 6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununa Göre Kitle Fonlaması, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ünsal, S. (2017). Kitlesele Fonlama: İş Yapma Yöntemini Değıştiren Yeni Sistem. İstanbul: Ceres Yayınevi.
- Pierrakis, Y & Collins, L (2013). *Banking on Each Other: Peer-to-Peer Lending to Business: Evidence from Funding Circle*, Nesta.
- Şen, C. (2022). Hukuki Yönleri ile Paya Dayalı Kitle Fonlaması, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Özel Hukuk Yüksek Lisans Programı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- T.C. Resmi Gazete (2019a). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191003-5.htm>
Erişim Tarihi: 20.11.2022
- T.C. Resmi Gazete (2021b). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211027-3.htm>
Erişim Tarihi: 20.11.2022
- Temelkov, Z. & Gule, G. (2019). Role of Crowdfunding Platforms in Rural Tourism Development, *SocioBrains*, Issue 56, 73-79.
- Tzomakas, C. & Nikos, T. (2021). Regional Development Fund of the Region of Western Greece, Crowdfunding as a Method to Help the Public Sector Promote Innovation, *Special Issues on Regional Entrepreneurship & Innovation Planning: Perspectives from Western Greece and Apulia*, Edited by Vlassis Missos, Pródromos Prodromídís, 209-220.
- Yu, S. & Fleming, L. (2021). Regional Crowdfunding and High Tech Entrepreneurship, *Research Policy*, <https://doi.org/10.1016/j.respol.2021.104348>
- World Bank (2013). Crowdfunding's Potential for the Developing World. infoDev, Finance and Private Sector Development Department. Washington, DC: World Bank.

The Role of Crowdfunding in the Regional Development Process: SWOT Analysis

İhsan KURAN

ABSTRACT

The use of crowdfunding, which enables projects to be realized by taking advantage of the power of the masses, has increased as an alternative financing tool due to the restrictions on access to finance after the 2008 global crisis. Although funds were started to be collected with the award and donation-based funding model in Turkey in 2010, the system could not become widespread enough because only these models were used. With the issuance of the Communiqué on Share-Based Crowdfunding in 2019, a breakthrough has been made in the use of this financing model. In this study, the role that the model can play in the regional/local development process, which is less known and not widely used, has been tried to be revealed by making a SWOT analysis of the crowdfunding system. It has been observed that no academic study has been conducted in Turkey regarding the use of the crowdfunding model in the regional development process. For this reason, the study suggests that it would be beneficial to use the crowdfunding system as an alternative and complementary financing tool in regional development policies. It has been concluded that benefiting from the crowdfunding system in the regional development process in Turkey will have important effects such as the adoption and support of the projects in addition to financing the projects to be implemented, thus increasing the chances of the projects being successful.

Keywords: *Crowdfunding, Regional Development, Local Development.*

Jel Codes: P25, P48

Azerbaycan'da Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyümeye Etkisine Yönelik SWOT Analizi

Ravan FARMANLI¹

Suna MUĞAN ERTUĞRAL²

ÖZET

DYY ekonomik büyümede yabancı sermaye akışlarının yatırımlara finansman olması noktasında etkin bir role sahiptir. Böylece DYY yurtiçi yatırımları finanse etmenin yanı sıra üretim ve istihdama olan katkısıyla büyüme üzerinde de etkili olmaktadır. Azerbaycan'ın planlı ekonomi modeli Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra piyasa ekonomisine doğru evrilmeye başlamıştır. Bu süreçte sermaye birikiminin yetersiz oluşu karşılaşılan önemli sorunlardan biridir. Özellikle Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması sonrası yaşanan kriz döneminde yabancı yatırımlara ihtiyaç duyulmuştur. Uluslararası petrol sanayiinde lider olan ülkelerin eski ve yıpranmış olan Azerbaycan petrol sanayisine yapmış olduğu yeni yatırımlar önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada; Azerbaycan ekonomisinin son dönem bu yöndeki gelişme perspektifi SWOT analizi ile incelenerek, ülkenin yatırım ortamıyla ilgili bilgi edinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Azerbaycan Ekonomisi, Ekonomik Büyüme.
JEL Kodları: P33, O11, O13

GİRİŞ

Küreselleşme süreci ile uluslararası ticaretin serbestleşmesi ve sermayenin ülkeler arasında serbest dolaşımı, artan ticari faaliyetler ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığın ve iş birliğinin artmasını sağlamıştır. Bu sebeple doğrudan yabancı yatırımların ülkelerin gelişme süreçlerinde önemli bir faktör haline gelmiş ve yabancı sermayede ise artış yönünde gelişme gözlemlenmektedir.

1980'lerin başından itibaren, dünyada çapında sermaye akışında büyük bir artış olmakla birlikte ülkelerin iktisadi yapıları üzerinde de etkili olmuştur. Birçok ülke, çok uluslu şirketlerin yatırımları çekmek için yatırım politikalarını liberalleştirerek içe dönük politikalardan doğrudan yabancı yatırım çekmeye (DYY) yönelik politikalara yönelmiştir. Özellikle kalkınma ve büyüme çabaları bu yönde bir değişimi zorunlu kılmıştır.

Bir bölgenin tarım ve sanayi sektörlerinde gelişme gösterme imkânı (Kuran, 2022: 93) yeterli sermaye ve kaynak birikimi ile ilişkilidir. Doğrudan yabancı yatırım (DYY), makro açıdan da ülkenin büyümesi ve ekonomik istikrarın sağlanmasında (Kuran, 2022: 172) finansman imkanı sağlayan önemli bir faktördür. Aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımlar ulusal gelir artışına katkı sağlayarak sermaye birikimini arttırdığı gibi temel makroekonomik göstergeleri de olumlu yönde etkilemektedir (Çinko, 2009: 117).

¹ E-Posta: ravan.farmanli@ogr.iu.edu.tr, Kurum: İstanbul Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-3224-845X

² Doç. Dr., E-Posta: mugan@istanbul.edu.tr, Kurum: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, ORCID: 0000-0001-9872-3941

OECD'ye göre bir ekonomide yerleşik olan Őirketin, başka bir ülke ekonomisinde kalıcı bir çıkar oluŐturma maksadıyla gerçekleŐtirdiĐi yatırımlar doğrudan yabancı yatırımlar olarak tanımlanan DYY (OECD, 2008: 48), uluslararası ticaretin gelişimi üzerindeki olumlu etkisi olmakla beraber, ev sahibi ülke için önemli bir sermaye kaynağıdır (OECD, 2008: 14). Literatürde eŐitli Őekillerde tanımlanan DYY, kısaca yatırım kaynaklarının başka ülkelere aktarılması olarak da ifade edilebilir (Karagöz, 2007: 930).

Sanayi devrimi ile denizaŐırı sömürgecilik faaliyetlerinin hızlanması ve büyük Şirketlerin kurulmaya baŐlamasıyla, 1950'li yıllarından itibaren dünya genelinde uluslararası yabancı sermaye yatırımları hızlı bir artış göstermiştir. Özellikle DYY'ler yabancı sermaye akımlarının büyük kısmını oluŐturmuŐ ve ekonomik büyümenin sağlanması etkili olmuştur. Ancak iki dünya savaşı arasındaki dönemde yabancı yatırımlardaki azalma II. Dünya Savaşı sonrası dönemde küresel ekonomik iliŐkilerde yeni bir dönemin baŐlamasıyla tekrar artış eğilimine girmiştir. Bu artıŐta, teknolojinin gelişimi, Avrupa ve Japonya'nın savaŐın vurduğu zararları ortadan kaldırmak ve kalkınmak için ABD'nin sermayesine olan ihtiyaçlarının etkisi önemli olmuştur (Saraı, 2014: 48, Farmanlı, 2022: 52-53).

1980'li yıllarda başlayan küreselleşme hareketi ve 1990'ların başında soğuk savaŐın sona ermesi ve dünyadaki diğer stratejik ve ekonomik gelişmeler DYY akıŐının hızlanması ve dünya çapında geniş bir alana yayılmasında etkili olmuştur (Farmanlı, 2022: 53). Ancak bu süreç zaman zaman yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerden olumsuz yönde etkilenmiŐtir. Bu sebeple ekonomik daralmaların yaşandığı ve sürdürülebilir bir üretkenliği risk etmesi söz konusu olmuştur. Özellikle 2019 yılının son ayında başlayan Covid 19 küresel salgının yabancı yatırım oranlarında dünya genelinde dŐse sebep olmuştur. Bunun gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir kayıp olduğu ifade edilebilir. Çok uluslu Şirketlerin kar sağlamaları açısından uygun ortam buldukları gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaşan DYY yıllar itibariyle artma eğiliminden 2020 yılında pandeminin etkisiyle ciddi oranda düŐmüŐtür. Bu durumun dünya genelinde ekonomik kriz süreci yaŐanması ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemesi yönünde değerlendirmek mümkündür.

1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik büyümenin sağlanması önemli bir araçtır. Teorik ve ampirik çalışmalara göre, DYY girişlerinin gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde olumlu etkisi olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak bazı risklerine rağmen DYY, gelişmekte olan ülkelerin sermaye ihtiyaı için önemli bir faktör olmaktadır.

Özellikle herhangi bir siyasi veya ekonomik kriz döneminde sermayenin DYY'nin ülkeden kaçıŐı birçok ülkede milliyetçiliğin artması, yabancı Şirketlerin ya ev sahibi ülkelerin çıkarları dışında hareket ettiğine ya da projelerini tamamen terk ettiğine dair gözlemlerle birleŐtiĐinde, ülke içindeki DYY konusunda riskler söz konusu olabilmektedir (Deichmann, 2021: 81). Ancak ülkelerin geliŐtirdikleri politikalar ve verilen güvenceler DYY'nin ülkeye akışı ve ülkede faaliyet alanının iŐerliĐi ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği bakımından önemlilik arz etmektedir.

Doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki iliŐkiyi, hem sanayileŐmiŐ hem de gelişmekte olan ülkeler açısından ele alan olduğa geniş bir ampirik literatür mevcuttur (Mawugnon, 2011: 1269). Çalışmalardan elde edilen bulgulara göre DYY, ekonomik büyümeyi doğrudan bir yatırım kanalı aracılığıyla, yerli yatırımları pozitif yönde etkilenmesiyle dolaylı olarak ve pozitif dıŐsallık yaratarak ev sahibi ülkedeki teknolojik ilerlemeyi artırarak dolaylı Şekilde etkilemektedir (Changyuan, 2007: 96-97, Farmanlı, 2022: 47-48). Bunun yanı sıra DYY yatırımı olarak ev sahibi ülke için yeni ancak yatırım yapan için eski teknolojilerin bu ülkelere

getiriliyor oluşu da, ev sahibi ülkelerin teknoloji oplğne dönüştüğünü gösteren çalışmalar da bulunmaktadır

DYY kararlarının verilmesinde ülkenin iş ortamını ve DDY durumunu değerlendiren bir takım kuruluşlar tarafından geliştirilen endeksler olan; Kısıtlayıcılık Endeksi, Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi, Küresel Fırsat Endeksi ve DYY Güven Endeksi gibi değerlendirme ltleri yatırımcılara yol gösterici olmaktadır. Ülkelerin potansiyelinin ve sosyopolitik, ekonomik ve hukuki gelişmişlik durumunu ortaya koyan bu endeksler ülkeye gelecek olan yatırım miktarının belirlenmesine etki ederek ekonomik büyümeyi etkilemektedir.

Günümüzde ülkelerin ekonomik gelişmişliği sağlamak ve sürdürmek için uluslararası ortaklıklar şeklindeki DYY, ülkelerin yenilikçi olmaları, bölgesel ekonomilerini geliştirmek, büyütmek için daha fazla kaynağın yanı sıra küresel ekonomiyi de geliştirmiştir (Awunyo-Vitor, 2018: 8). Özellikle DYY ve kamu altyapı gelişimi arasındaki etkileşimin ekonomik büyümeyi olumlu ve önemli lde etkilediği ve enerji ve modern telekomünikasyon, yol ve ulaşım sistemlerinde verimlilik artışına neden olduğu yönünde değerlendirmeler önemlidir (Mamingi, 2018: 96). Bu faaliyetlerin yabancı yatırımlarla da finanse edilebilmesi ekonomik gelişmişliğin sağlanması bakımından önemlidir. Özellikle gelişmekte olan ve yeterli kaynak birikimine sahip olmayan ülkelerin yenilikçi ve sermaye yoğun yatırım alanlarının finansmanının temini bakımından büyük katkı sağlanmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımların, ana varış noktası gelişmiş ekonomiler olmaktadır. Özellikle, 2000'li yılların başından bu yana, gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) için bir destinasyon olarak önemi giderek artmıştır. Son yıllarda, AB ve diğer gelişmiş ekonomilerde, birleşme ve satın almalar yoluyla sermaye akışını hızlandırmışlardır. Aynı zamanda hizmetler sektörü de yabancı satın almaların ana hedefi haline gelmiştir (Carril-Caccia, 2018: 2-4). Ancak genel olarak doğrudan yabancı yatırımların sanayi sektörüne ve hizmetler sektörüne yönelmesi firma rekabeti, istihdam düzeyinin artması ve teknolojik yenilikler açısından dikkate değer bir gelişmedir. Bu yöndeki olumlu gelişmeler öncelikle sanayi sektörünün gelişmesine yol aarak, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında da etkili olmaktadır (Bal, 2016: 156). Son yıllarda dünyada artan enerji ihtiyaı ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ulaşımın maliyetli olması çok uluslu şirketlerin fosil yakıtlara yönelik doğrudan yabancı yatırımlara yönelmesine neden olmuştur. Özellikle iklim değişikliğinin ve evre kirliliğinin etkileri ve yeşil ekonomi anlayışının gelişmesi bu alandaki doğrudan yabancı yatırımların yönünü de etkilemiştir. Aynı zamanda bu yöndeki zengin kaynakların gelişmiş ekonomilerin dikkatini çekmesi ve ev sahibi ülkelerin doğrudan yabancı yatırımları teşvik etmek ve çekmek için yatırım yasalarını ve politikalarını düzenlemeleri etkili olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermayenin girişi önemli lde artmaktadır. Ancak ülkelerin kaynak rezervleri ve gelişme potansiyelleri bu konuda da etkilidir.

lke grupları itibariyle çeşitli ekonomik ve siyasi faktörler ile DYY girişleri ilişkisi literatürde yaygın şekilde yer almaktadır. Ancak, ekonomik büyümenin itici gücü olan petrol ve doğalgaz sektörleri Azerbaycan ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. Bu sebeple DYY'nin büyük bir kısmı bu sektörlerde yer almakta ve ihracatın %90'ını bu sektörler gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda kamu gelirlerinin büyük bir kısmı da bu sektörlerden kaynaklanmaktadır (DEİK, 2013:13; Anbar, 2016: 102). Bu sebeple Azerbaycan ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde etkisi incelemeye konu olmak bakımından önemlidir.

2. AZERBAJCAN EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM GİRİŞLERİNİN GÖRÜNÜMÜ

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra, dünya ülkeleri ile açık pazar ilişkilerine girmesi ve ekonomiyi liberalleştirme çabaları kaynakların yetersizliği sebebiyle arzu edilen düzeyde olmamıştır. Azerbaycan ekonomisine yabancı yatırım girişinin 1994 yılından itibaren artmaya başlamasında, 1994-1997 yıllarında ülkeye yabancı sermaye girişini sağlamak için yapılan yasal ve idari değişiklikler etkili olmuştur. İlk yıllarda yabancı menşeli sermaye özellikle zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarının işletilmesine yönelmişlerdir (Farmanlı, 2022: 75).

Yabancı yatırımlarla ilgili çıkarılan ilk kanun bağımsızlık sonrası 1992 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinin yasal ve ekonomik ilkelerinin belirlendiği 57 sayılı Kanundur. 1995 yılında kabul edilen Yatırım Faaliyetleri Hakkında Kanun, Yabancı Sermaye Kanunu, Merkez Bankası Kanunu, İflas Kanunu gibi yasal düzenlemeler yapılmıştır (Ahundzade, 2009: 40).

DYY, Azerbaycan'ın iktisadi gelişmesinde önemli rol oynamıştır. DYY, önemli kısmı petrol üretimi ve çıkarma alanlarında 1995-98 yılları arasında yatırımlar %59,1 oranında artış göstermiştir. Azerbaycan'ın en önemli istihdam kaynağı olan ve GSMH'ya katkıda bulunan ikinci önemli sektör olan tarım sektöründe de yabancı yatırımların payı %0,5'in altında gerçekleşmiştir (Ahmedov, 2006: 8). Azerbaycan ekonomisinde sanayi, petrol dışı sektörler arasında en fazla DYY çeken sektör olmuştur. Ancak inşaat sektörü, sanayi sektöründen sonra en fazla DYY çeken sektör olarak yer almaktadır (Ravan, 2022: 79). Azerbaycan'daki doğrudan yabancı yatırımların devlet garantisi altında olması önemli etki yapmaktadır. Bu süreçte %30'dan fazla olan sermaye payında 2 yıllık vergilerden muafiyet, yeni teçhizatın ücretinin vergiden düşülmesi ve başka kolaylıklar önemli teşvik edici uygulamalar olmaktadır (Baghirova, 2017: 308). Ancak doğal kaynağın zenginliği ve teşvik edici politikalardan kaynaklanan petrol sektöründe yoğunlaşan yatırımların bu kaynağa yönelmenin neticesinde ekonomik performansta ortaya çıkan olumsuz etkiyi tanımlayan Hollanda Sendromu riskine sebep olabilecektir. Bu sebeple yatırım ortamının yönetilmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir. Bağımsızlık sonrası dönem itibariyle değerlendirdiğimizde çok kısa sürede doğrudan yabancı yatırımları çeken Azerbaycan ekonomisinde sistem değişikliği ve Karabağ savaşının bazı yıllar itibariyle oluşturduğu olumsuz etkilerine rağmen makroekonomik göstergeler de olumlu gelişmeler gözlenmiştir.

1995-2011 yıllarında Azerbaycan'a gelmiş olan 119 milyar dolar tutarındaki DYY'nin yatırımın %60'tan fazlası, yani yaklaşık 63 milyar dolar kadarı dış yatırım olmuştur. Yerli üretimin gelişmesi ile ülkenin ihraç kapasitesinin artırılması ve yatırımların çekiciliğini teşvik için 2003 yılında Azerbaycan İhraç ve Yatırımların Teşviki Fonu (AZPROMO) kurulmuştur (AZPROMO, 2022).

Azerbaycan'da 2011-2021 yılları arasında faaliyet gösteren sanayi parkları; Sumgait Chemical Industrial Park 2011, Mingachevir Industrial Park 2015, Garadagh Industrial Park 2015, Pirallahi Industrial Park 2016, Agdam Industrial Park 2021 ve Araz Valley Economic Zone 2021 olarak yer almaktadır. Sanayi bölgeleri ise; Masalli Sanayi Bölgesi, Neftchala Sanayi Bölgesi, Hajigabul Sanayi Bölgesi ve Sabirabad Sanayi Bölgesi şeklindedir (Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı, 2022). Azerbaycan devlet politikası olarak yabancı yatırımların ülkeye yönlendirilmesi ve ekonomisinin tarım, turizm ve ulaşım sektörlerinin de güçlendirecek şekilde çeşitlendirilmesi için reformlar yaparak ekonomik büyümeyi sağlamaya yönelik çabaları sürmektedir. Azerbaycan'da yabancı yatırım, bir dizi uluslararası antlaşma ve yerel mevzuatla düzenlenmesinin yanı sıra ülkenin ekonomik koşullarının da cazip olduğu durumlarda gelişme

göstermiştir. Bu yönde bir değerlendirme için SWOT analizi ile ülkenin yatırım ortamıyla ilişkin yorum yapabilmek açısından önemli olacaktır.

3. AZERBAJYCAN EKONOMİSİNİN YATIRIM ORTAMININ DEĞERLENDİRİLMESİNDE SWOT ANALİZİ

SWOT analizi, bir ülkenin, bölgenin veya kurumun güçlü ve zayıf yönlerini ve gelişen tehdit ve fırsatların belirlenmesiyle zayıf yönlerini bertaraf eden ve tehditleri önleyecek stratejilerin geliştirilmesine yardımcı olan bir stratejik analiz yöntemidir (Dyson, 2004: 632, Kuran, 2020: 2067). Bu çalışma kapsamında Azerbaycan Ekonomisinin güçlü ve zayıf yönlerinin aynı zamanda buna karşın fırsatların ve tehditlerin neler olduğunun ortaya konulması hedeflenmiştir.

UNESCAP tarafından Azerbaycan ekonomisi için yapılan SWOT analizine dayanarak (UNESCAP, 2003: 72-75), güçlü olunan avantajlar, zayıf olunan dezavantajlar ve fırsat ve tehditler aşağıda tablo ile görülmektedir.

Tablo 1. Azerbaycanın Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Bakımından SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> Elverişli iklim koşulları ve verimli topraklar Zengin doğal kaynaklar Coğrafi konumu Nitelikli ve eğitimli işgücü Sürdürülebilir makroekonomik koşullar Güvenli ülke olması, “hırsızlık, kapkaç ve taciz” gibi suçların ağır suçlar kapsamında yer alması Büyük petrol ve doğalgaz rezervlerinin olması Okur-yazarlık oranının %99,5 olması Tarım ve hayvancılığın güçlü olması Petrol ve gaz ihracatındaki payın %90'larda olması Hazar denizinin potansiyeli Uluslararası çevre anlaşmalarında taraf olması Turizm sektörünün gelişimine uygun potansiyele sahip olması Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru hattı Projesi, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal gaz Boru hattı Projesi ve TRASECA projesi ve diğer projeler Özel sektörün hızlı gelişimi 	<ul style="list-style-type: none"> Ermenistan-Azerbaycan ilişkileri Bürokratik engeller Mevzuat eksikliği Vergi ve gümrük sistemindeki olumsuzluklar Devlet politikasının çok güçlü olmaması Bazı konularda Rusya ile olan ilişkilerinin etkisi Halkın ekonomik alım gücünün zayıf olması Milli gelir açısından eşit gelir dağılımının olmaması Bağımsızlığın yeni kazanılmış olması ve yeni ekonomik sürecin başlaması Çevre duyarlılığının zayıf olması Başta Hazar denizi olmak üzere çevre kirliliğinin görünür hal alması Dayanıklı tüketim malları sektörünün ekonomideki zayıf payı Hazar denizine rağmen ihracatta deniz taşımacılığının zayıf olması Evden internet erişiminin düşük olması Rekabet ortamının zayıflığı Firma yapıları

Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> Zengin beşeri sermaye stoku 	
<ul style="list-style-type: none"> Sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasına önem verilmesi Petrol sektörünün ağırlıklı yapısı Azerbaycan'ın merkezi ve stratejik konumu Başkent Bakü'nün, transit yolların kavşağında olması Çok uluslu şirketlerin bölgedeki yatırımları Farklı kültürü ve gelenekleri Eğitime erişimin yüksek olması Sosyal adaletin sağlanmasına yönelik politikaların uygulanması Dünya Ticaret Örgütü üyelik süreci Hazar denizi kıyıları ve kaplıcaları Türkiye ile olan yakın ilişkileri Küreselleşme sürecinin ve bu kapsamdaki politikaların bölgeye olan etkileri Makroekonomik istikrarın sürdürülebilirliği Yabancı şirketlerin bölgeye olan ilgili tutumları 	<ul style="list-style-type: none"> Ermenistan-Azerbaycan ilişkileri Devlet politikasının çok güçlü olmaması Bazı konularda Rusya ile olan ilişkilerinin etkisi Enerji dışı sektörlerde yatırımların zayıf olması Devlet kaynaklarının Ermenistan ile olan savaşta sebebiyle kullanılmasına ayrılan payın büyüklüğü Karabağ meselesi Bölge yakınlarında yer alan eskiyen nükleer santral veya santraller Dağlık Karabağ savaşı sebebiyle ormanların, tarımsal arazilerin ve su kaynaklarının önemli ölçüde tahribi Hollanda Sendromu tehdidi Mali piyasaların zayıf oluşu Yoksulluk Ticareti serbestleştiren hükümlerde uygulamada sorunlar Yıkıcı uluslararası rekabet ortamında ticari faaliyetlerin sürdürülme çabaları Uluslararası mevzuatların uygulamasındaki yapısal zorluklar

Kaynak: UNESCAP, 2003: 72-75, Farmanlı, 2022: 86-88 ve güncel verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1'de görüleceği üzere Azerbaycan'ın büyük petrol ve doğalgaz rezervlerinin olması, okur-yazarlık oranının %99,5 olması, elverişli iklim koşulları ve verimli topraklara sahip olması ve zengin beşeri sermaye stoku Azerbaycan ekonomisinin önemli güçlü özelliklerini yansıtmaktadır. Bu güçlü yönlerine karşın, Ermenistan ile yaşadığı sorunlar, Milli gelir açısından eşit gelir dağılımının olmaması, rekabet ortamının zayıflığı ve bürokratik engeller ise Azerbaycan'ın zayıf yönlerini oluşturmaktadır. Devlet politikasının çok güçlü olmaması, enerji dışı sektörlerde yatırımların zayıf olması, Karabağ sorununun devam etmesi, Hollanda Sendromu tehdidi, mali piyasaların zayıf gelişimi ve yoksulluk ise maruz kalınan önemli tehditlerin başında gelmektedir. Ancak bu güçsüz yönler ve tehditlere rağmen Azerbaycan'ın, zengin doğal kaynaklara sahip olması, Azerbaycan'ın merkezi ve stratejik konumu, başkent Bakü'nün, transit yolların kavşağında olması, çok uluslu şirketlerin bölgedeki yatırımları, farklı kültürü ve gelenekleri ve Dünya Ticaret Örgütü üyelik süreci gibi önemli fırsatları güçlü yönleri ile birleştirmesi sayesinde büyük bir atılım yapabilecek potansiyele sahip olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle bürokratik engeller, mevzuat eksikliği ve çevre konularında yapılacak reformlar ile yabancı yatırımın ülkeye daha yüksek oranlarda yatırım yapmasının önü açılmış olacaktır. Yabancı yatırımın gelmesi ülkenin farklı sektörlerinde teknolojinin yoğun kullanımı

ve gelişmesi yönünde de olumlu katkılar sağlayacaktır ayrıca. Sermaye birikimi gerekliliğine bir çözüm ve teknolojik alt yapının ülkede gelişmesini sağlayan DYY girişleri, Azerbaycan ekonomisinde özellikle doğal kaynak sektörünün gelişmesini sağlamıştır. Ancak diğer sektörlerde DYY yatırımları hala yeterli düzeyde değildir.

DYY'ler ile çeşitli makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik geniş bir literatür bulunmakla beraber, DYY girişlerinin Azerbaycan ekonomisi üzerinde etkilerini gösteren sınırlı çalışma bulunmaktadır. Bu açıdan çalışmanın literatüre bir katkı umulmaktadır.

SONUÇ

Doğal kaynakların bol ve ucuz olması, ucuz işgücü ve beşeri sermaye stoku ve potansiyel talep gibi faktörler doğrudan yabancı sermayenin ülkeye girmesinde etkili olmaktadır. Yatırımcı ülke ve şirketlerdeki sermayenin fazlalığı, düşük karlılık oranı, firma büyümesi, teknolojik gelişmişlik ve monopolcü rekabet koşulları dış ülkelerde yatırım yapma isteği yaratmaktadır. Ancak, milli değerler, mülkiyet hakları, yerel işletmelerin gelişmesinin engellenmesi ve çevre sorunları bakımından doğrudan yatırımların her zaman cazip olmadığı yönünde görüşler de mevcuttur.

Bu sebeple kontrollü ve ekonomik gelişmeyi tüm sektörlerle yayan ve refah düzeyinin artmasına yönelik düzenleyici doğrudan yatırım mevzuatı ve devlet kontrolünün gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Azerbaycan'da Hollanda Sendromu tehdidi buna örnek verilmektedir. Ancak genel olarak doğrudan yabancı yatırımların (DYY)'ların ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği yönündeki görüşler daha çok geçerlidir. Bu tehditlere rağmen doğrudan yabancı yatırımların (DYY) Azerbaycan ekonomisinde önemli bir kazanım sağladığı görülmektedir.

Gelişen dünya koşullarında Azerbaycan'ın sosyoekonomik kalkınmasının sağlanması ve halkın yaşam düzeyinin yükselmesi bakımından doğrudan yabancı yatırımların artırılması yönünde adımların atılması gerekmektedir. Bu kapsamda Azerbaycan ekonomisinde önemli bir ağırlığı olan petrokimya sanayii dışında da yatırımların yapılması elzemdir.

KAYNAKÇA

- Ahmedov, E. (2006). *Azerbaycan Cumhuriyetinde Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Değerlendirmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Ahundzade, N. (2009). *Azerbaycan'da Maliye Politikalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Anbar, A., Suleymanlı, J. (2016). Azerbaycan'da Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Uygulama. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 57.
- Awunyo-Vitor, D., & Sackey, R. A. (2018). Agricultural Sector Foreign Direct Investment and Economic Growth in Ghana. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. C:7, S: 15.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. (2022). Economic Zones Development Agency, [Http://Www.lib.org.tr/files/downloads/pagefiles/%7b95fa5ba2-9b55-4b37-9a4b-5893ed5c9fe3%7d/files/azerbaycan-kek.pdf](http://www.lib.org.tr/files/downloads/pagefiles/%7b95fa5ba2-9b55-4b37-9a4b-5893ed5c9fe3%7d/files/azerbaycan-kek.pdf). (22.12.2022).
- AZPROMO. (2022). Haqqımızda, <https://azpromo.az/az/page/haqqimizda/azpromo>, (21.12.2022).
- Bal, H., Algan, N., Akça, E. E. & Fidangül, D. (2016). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İktisadi Gelişme: Türkiye Örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:25, S:1.
- Baghirova, A., Oğuzhan, A. & Yıldız, E. (2017). Türkiye-Azerbaycan Dış Ticaretini Etkileyen Faktörler (1998-2014 Dönemi). *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:19, S:1.
- Carril-Caccia, F. & Pavlova, E. (2018). Foreign Direct Investment and Its Drivers: A Global and EU Perspective. *Economic Bulletin Articles*, C: 4.
- Changyuan, L. (2007). FDI, Domestic Capital and Economic Growth: Evidence from Panel Data at China's Provincial Level. *World Economic Papers*.
- Çinko, L. & Ak, R. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri. EconAnadolu 2009. *Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi*, 17-19 Haziran 2009. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Deichmann, J. (2021). Foreign Direct Investment in Turkey: Enhancing Its Impact on Economic Development. *Ekonomi-Tek*, C:10, S:2.
- DEİK. (2013). Azerbaycan Ülke Raporu. *Türk-Azerbaycan İş Konseyi*.
- Dyson, R. G. (2004). Strategic Development and SWOT Analysis at the University of Warwick. *European Journal of Operational Research*. C:152, S:3.
- Farmanlı, R. (2022). *Azerbaycan'da Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analizi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karagöz, K. (2007). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970-2005. *Journal of Yaşar University*.
- Kuran, İ. & Bayraktar, Y. (2020). Türkiye için Bölgesel Dengesizlikleri Gidermede Kalkınma Ajanslarının Rolü: 26 Kalkınma Ajansı için SWOT Analizi Işığında Tespitler ve Öneriler. 3. *Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, C:55, S:3.

- Kuran, İ. (2022). The Role of Dicle Development Agency On TRC3 Region Tourism. *Journal of Current Researches On Social Sciences*. C:12, S:1.
- Kuran, İ. (2022). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihsel Gelişimi. *Güncel İktisadi ve Mali Araştırmalar*, 67-96.
- Mamingi, N. & Martin, K. (2018). Foreign Direct Investment and Growth in Developing Countries: Evidence from the Countries of the Organisation of Eastern Caribbean States. *CEPAL Review*, C:124.
- Mawugnon, A. K. & Qiang, F. (2011). The Relationship Between Foreign Direct Investment and Economic Growth in Togo (1991–2009). *Proceedings of the 8th International Conference on Innovation and Management*, Kitakyushu, Japan.
- OECD. (2008). OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment. *OECD Publishing*.
- Saraçi, A. (2014). Origin of Foreign Direct Investments. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, C: 5, S. 7.
- UNESCAP. (2003). Foreign Direct Investment in Central Asian and Caucasian Economies. *Policies and Issues*

SWOT Analysis on the Effect of Foreign Direct Investments on Economic Growth in Azerbaijan

Ravan FARMANLI

Suna MUĞAN ERTUĞRAL

ABSTRACT

FDI has an active role in economic growth in terms of financing foreign capital flows to investments. Thus, FDI has an impact on growth with its contribution to production and employment, as well as financing domestic investments. In Azerbaijan, the pre-independence planned economy model was implemented. However, after the collapse of the Soviet Union, Azerbaijan applied the market economy model. Insufficient capital accumulation is one of the important problems encountered in this process. Foreign investments were needed especially during the crisis period after Azerbaijan gained its independence. Leading countries of the international oil industry invested in the old and decrepit Azerbaijan oil industry. These new investments are an important milestone for Azerbaijan. In this study; the recent development perspective of the Azerbaijan economy in this direction will be examined with SWOT analysis, and information will be obtained about the investment environment of the country.

Keywords: *Foreign Direct Investments, Azerbaijan Economy, Economic Growth.*

Jel Codes: P33, O11, O13

İbn Haldun'a Gre Kamu Harcamalarının İktisadi Hayata Etkisi

Mcahit KUMANDAVEREN¹

ÖZET

İbn Haldun, Mukaddime adlı eserinde kamu harcamalarının iktisadi hayata etkilerine değinmiştir. Ona göre, kamu harcamaları ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunur ve işsizliği azaltır. Kamu harcamaları aynı zamanda ülkede sermaye birikimini artırır ve üretim faaliyetlerini teşvik eder. Ancak İbn Haldun da kamu harcamalarının aşırı yapılmasının olumsuz etkilerine değinmiştir. Özellikle vergi oranlarının yüksek olması durumunda, özel sektörün faaliyetleri azalabilir ve bu da ekonomik büyümeyi yavaşlatabilir. Ayrıca, kamu harcamalarının yüksek olması vergi yükünün artmasına neden olabilir ve bu da ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını düşürebilir. Sonuç olarak, İbn Haldun'a göre kamu harcamalarının iktisadi hayata etkileri olumlu ve olumsuz yönde olabilir. Bunun nedeni, kamu harcamalarının doğru bir Şekilde yapılıp yapılmadığına, vergi oranlarının uygunluğuna ve ülkedeki ekonomik koşullara bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: *İbn Haldun, Kamu Harcamaları, Maliye.*

JEL Kodları: E71, H00, H5

GİRİŞ

Neredeyse yüz yıllık bir süredir istikrarsızlıkla mücadelede maliye politikasının etkinliğini savunanlar ile para politikasının etkinliğini savunanlar arasında kıyasıya bir mücadele, amansız bir savaş yaşanmaktadır. Geçen yüzyıl boyunca Keynes ve takipçileri maliye politikasının etkinliğinin sıkı bir takipçisi olurken; Friedman ve takipçileri yani Monetarist okul para politikasının etkinliğini savunmaya Şiddetle devam etmişlerdir. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren yaşanan gelişmeler sonucunda hem teorik açıdan hem de uygulama açısından para politikası ön plana çıkarırken maliye politikası devre dışı kalmıştır (Yurtkur, 2017, s. 812).

1990'lardan itibaren kurulan modellerde, maliye politikasının ihmal edilerek para politikasına öncelik verilmesi iktisatçılar arasında yaygın tartışma konusu olmuştur. Nihayet 2008 yılı itibariyle dünyayı etkilemeye başlayan "Global Kriz" ile birlikte maliye politikası yeniden gündemde yer almaya başlamıştır. Bugün gelinen noktada literatürde oluşan genel kanaat, "esas itibariyle maliye politikasının güçlü bir araç olduğu ve makroekonomik politika analizlerinde maliye politikasına da rol verilmesi gerektiği" yönündedir (Yurtkur, 2017, s. 814).

Modern anlamda maliye politikasının Keynes'le başladığı (Bilge Eğitim, 2016, s. 125) varsayılmakla beraber, kökleri çok daha gerilere gitmektedir. Nitekim Keynes'ten tam 600 yıl önce İbn Haldun adında çağını açan Müslüman bir âlim düşünür, iktisadi konularda bugünkü modern iktisadi söylemlere çok yakın ve hatta zaman zaman Őařırtıcı bir Şekilde bugünkü söylemleri açan Őeyler söylemiştir (zel, 2006, s. 1-3). 1332'de Tunus'ta dünyaya gelen bu meşhur âlim ve düşünür daha çok bir tarih felsefecisi olarak nlense de eğitimden sosyolojiye, ekonomiden siyaset bilimine kadar pek çok alanda çok önemli Őeyler söylemiştir (Yıldırım, 2006b, s. 252).

¹ İktisat Doktora Programı, E-Posta: mucahit_k@hotmail.com, Kurum: Siirt Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-0766-2982

Devleti en büyük ve en önemli harcama birimi olarak tanımlayan İbn Haldun'a göre, bir maliye politikası aracı olarak kamu harcamaları, ekonomi için son derece büyük önem arz etmektedir. İbn Haldun'a göre kamu harcamaları, iktisadi hayatın canlandırılması ve üretimin geliştirilmesi noktasında önemli bir yere sahiptir (Kozak, 1999b, s. 5).

1. MALİYE POLİTİKASI

Maliye politikası, iktidarların vergi, bütçe, kamu harcamaları, borçlanma ve gibi belli başlı mali araçları kullanarak ekonomi üzerinde etki oluşturması ifade etmektedir (Pınar, 2010, s. 2). Bu bağlamda maliye politikası; belirli iktisadi amaçlara ulaşmak için vergi ve bütçe, kamu harcamaları gibi mali büyüklüklerin miktarında ve bileşiminde yapılan ayarlamalar olarak tanımlanabilir (Şen & Kaya, 2015, s. 62).

1.1. MALİYE POLİTİKASININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Modern anlamda maliye politikasının ilk olarak ortaya çıkışı, 1929'de yaşanan Büyük Buhran sonrasında dünya genelinde yaşanan derin ekonomik felaketin ve işsizlik sorununun çözümünü amaçlayan, Keynes'in, Genel Teori adlı ünlü eserinde ortaya koyulan teorik esaslara dayalı politikalarla gerçekleşmiştir (Yağız, 2022). Keynes öncesi dönemde, mali araçların iktisadi denge üzerinde herhangi bir etkisinin söz konusu olamadığı varsayıldığından, maliye politikasının, düşük kamu harcaması (Işık, 2014, s. 34), tarafsız vergi ve denk bütçe ilkeleri yardımıyla yürütülmesi gerektiğine inanılmaktaydı (Işık, 2014, s. 354).

Keynes, maliye politikasının ekonomik istikrar (Şen, Tabar, & Tokatlıoğlu, 2018, s. 13) ve büyüme (Akıncı & Yıldız, 2018, s. 125) için kullanılması gerektiğini savunmuştur. Keynes'le birlikte para politikası yerini maliye politikasına bırakmış ve kamunun ekonomideki payı artırılmıştır. Keynes'e göre likidite tuzağındaki bir ekonomide para arzı artırılarak milli gelir değiştirilemez. Bu durumda etkili tek politika kamu harcamalarının artırılması yani maliye politikasıdır (Bilge Eğitim, 2016, s. 91).

Tarihsel süreçte iktisat okullarının yaklaşımları çerçevesinde şekillenen maliye politikası geliştirmekte olan ülkelerde uygulamada, "ihtiyari" ve "kurala dayalı" olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır (Akyel & Söyler, 2014, s. 97). Devletin iktisadi alandaki rolünün giderek artması sonucunda ekonominin politize olması; bilhassa kamu harcamalarının siyasi amaçlarla kullanılması, bütçe açıklarının sıradanlaşması, ihtiyari maliye politikasının sınırlandırılması ve politik uygulamaların belli kurallar dahilinde oluşturulup uygulanmasına yönelik görüşleri gündeme taşımıştır (Balaban, 2012, s. 3).

1.2. MALİYE POLİTİKASININ ÖNEMİ VE ETKİNLİĞİ

Maliye politikası iktisadi açıdan oldukça önemlidir. Gelişmekte olan ülkelerde maliye politikası bilhassa iktisadi kalkınma ve büyüme amacına yönelik olarak kullanılmaktadır. Ülkeler ya da hükümetler kendi ekonomilerini kontrol altına almak amacıyla bilhassa maliye politikasına sık başvururlar (Milliyet, 2021). Her ne kadar 1973'te Bretton Woods'un çökmesi ve 1974'te arz yönlü enflasyonun neden olduğu stagflasyon sorununa bir çözüm sunamaması, maliye politikasının önemini azaltmışsa da (Öz, 2014, s. 53), 2008 yılı itibarıyla tüm dünyayı etkileyen "Global Kriz" ile birlikte maliye politikası yeniden gündeme gelmiş ve makroekonomik politika analizlerinde yer almaya başlanmıştır (Yurtkur, 2017, s. 814).

Makroekonomik istikrarın sağlanmasında ihtiyari (iradi) maliye politikalarının rolü su götürmez bir gerçek olsa da, bu uygulamalar sonucunda artan bütçe açıkları ve baş gösteren mali disiplinsizlik, bu politikaların etkinliğine ilişkin tartışmaları gündeme taşımıştır. Diğer taraftan yapısı gereği, maliye politikasının siyasi iktidarların çıkarları doğrultusunda kullanılmaya elverişli olması nedeniyle, son zamanlarda siyasi iktidarın ihtiyari politika

kararlarının yazılı ve yazılı olmayan kurallar ve çeşitli düzenlemelerle kısıtlanmasına dair görüşler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, günümüzde kurallı maliye politikası uygulamaları gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin ekonomi yönetiminde yerini almaya başlamıştır (Balaban, 2012, s. VII).

Maliye politikasının etkinliğinden kasıt kamu harcamaları ve vergi gelirlerinin GSYİH'ı ne yönde etkilediğidir. Bununla birlikte kamu harcamaları ve vergilerde yapılan değişikliklerin, faiz oranları başta olmak üzere, yatırımlar, ulusal tasarruflar ve ekonomideki mal-hizmet miktarı üzerinde meydana getirdiği etkiler de maliye politikasının etkinliğini ifade etmektedir (Akıncı & Yıldız, 2018, s. 128).

1.3. MALİYE POLİTİKASININ AMAÇLARI VE ARAÇLARI

1.3.1. Maliye Politikasının Amaçları

Maliye politikasının amaçları kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, gelir dağılımında etkinliğin sağlanması, iktisadi istikrar ile ekonomik büyüme ve kalkınma şeklinde sayılabilir (Işık, 2014, s. 355). Kaynak kullanımında etkinlik, iktisadın temeli olan kıt kaynakların sonsuz ihtiyaçlara tahsisi ilkesine dayanır ki, kamu maliyesi de bu amaca hizmet etmektedir. Zira kamu maliyesi kıt kaynakları kullanarak toplumsal ihtiyaçları karşılamaya hedeflemektedir (Işık, 2014, s. 238). Gelir dağılımında etkinlik, devletin kaynak tahsisi amacıyla vergi toplarken, yüksek gelirliden çok, dar gelirliden az vergi alması ve aldığı verginin bir kısmını dar gelirliyi (negatif gelir vergisi, ayni yardımlar vb.) sübvans ederek gelir dağılımında adaleti düzenlemesi demektir (Kara , 2019, s. 42). İktisadi istikrar ise devletin ekonomideki konjonktürel dalgalanmalara karşı maliye politikası araçlarını kullanarak talebin genişlemesini ya da daralmasını sağlaması ve böylelikle fiyat istikrarını sağlaması ve işsizliği önlemesidir. Bu anlamda iktisadi istikrar; biri fiyat istikrarı diğeri de tam istihdamın sağlanması olmak üzere iki hususu ifade eder (Işık, 2014, s. 355).

1.3.2. Maliye Politikası Araçları

Maliye politikasının vergiler, bte, kamu harcamaları ve borçlanma olmak üzere dört temel aracından söz edilebilir. Ülkeyi yönetenler bu araçlar yardımıyla, bu araçların bir takım özelliklerinden istifade ederek, fiyat istikrarı ve istihdam gibi i istikrar; cari denge gibi dış istikrar alanlarında etkili olmaya çalışırlar (Yağız, 2022).

1.3.3. Maliye Politikasının Amaçları ve Araçları Arasında atışma

Uygulamada biri amaçların kendi arasında, diğeri amaçlar ile araçlar arasında olmak üzere iki tür çatışma söz konusudur. Amaçların kendi arasındaki çatışma, tam istihdam ve enflasyon arasındaki çatışma; ekonomik istikrar ve ekonomik büyüme amaçları arasındaki çatışma ile ekonomik büyüme ve adaletli gelir dağılımı amaçları arasındaki çatışma olmak üzere üç şekilde ortaya çıkar (Dinçer, 2018, s. 69).

İktisadi kalkınma, maliye politikası amaçlarından birisidir. Ancak bu amaca yönelik olarak kullanılabilecek mali araçlardan bir tanesi olan devlet borçlanması, kamu borçlarını artırırken, borç idaresini zorlaştırır. Yani başka bir ifadeyle politika aracı olan borçlanma ile politika amacı olan kalkınma arasında bir çatışma söz konusudur. Yine enflasyonla mücadelede ihtiyaç duyulan bte fazlası ağırlıklı olarak dolaylı vergilerle sağlandığından, bu surum dşuk gelirli kesimin gelir dağılımını daha da dengesiz hale getirir. Hlbuki vergilemede adalet ilkesine ulaşmak, vergi politikasının amaçladığı hususların başında gelir. Gz önünde tutulması gereken diğer önemli bir husus ise, iyi bir maliye politikasıyla amaçlanan sosyal faydanın, o politikanın sebep olduğu sosyal maliyetten daha yüksek olmasıdır (Işık, 2014, s. 358).

1.4. MALİYE POLTİKASININ SINIRLARI

Maliye politikasının işlemsel, yapısal, politik ve merkez-merkez dışı idarelerin uyumu olmak üzere dört ayrı sınırından bahsedilebilir. İşlemsel sınırlamalar, maliye politikasının zaman ve büyüklükle alakalı sorunlarıdır. Kısacası söz konusu politikanın uygulanmasıyla etkilerinin ekonomiye yansımaları arasında yaşanan zaman gecikmesidir. İşlemsel sınırlar da kendi arasında tanıma gecikmesi, uygulama gecikmesi ve tepki gecikmesi olarak üçe ayrılır. Yapısal sınırlamalar, iktisadi yapıdan kaynaklanan sınırlamalardır. İktisadi sektörlerin bazısında enflasyon, diğere bazılarında ise durgunluk görülmesi halidir. Politik sınırlar ise maliye politikası kararlarının siyasi düşüncelerden etkilenmesini ifade eder. İstikrarsızlık dönemlerde, iktidar başa gelirken vermiş olduğu sözlerden cayabilir veya bir sonraki seçimde oy kaybına uğramamak adına istikrarsız politikalar izleyebilir. Nitekim politik kaygılarla birçok maliye politikası, iktidarlar tarafından uygulamaya sokulmamaktadır. Merkez ve merkez dışı idarelerin uyumuna gelince; merkezi idarenin ekonomik öncelikleri ile yerel idarelerin ekonomik öncelikleri arasındaki uyumsuzluğu ifade eder. Merkezi yönetimin, ekonominin geneli için öngördüğü amaçlar ile bu amaçlara ulaşmak için uygulamayı düşündüğü politikalar, yerel yönetimlerin kendi bölgeleri için öngördüğü amaçlar ile bu amaçlara ulaşmak için uygulamayı düşündüğü politikalarından farklılık arz edebilir. Bu durumda kullanılan politik araçların etkinliğı merkezi ve yerel yönetimler açısından azalmaktadır (Akgül , 2019, s. 41,42).

1.5. KAMU HARCAMALARI

Kamu harcamaları, kamudaki birimlerin kamusal hizmet taleplerini karşılamak amacıyla, bir bütçeyle düzenlenen ve gerçekleştirilen harcamalardır. Kısacası, devletin kamusal ihtiyaca binaen yaptığı mal ve hizmet alımlarına yönelik harcamalar olarak tanımlanabilir. Klasik maliyeciler kamu harcamalarının sınırlı olmasını isterler. Zira vergiler harcamaya göre belirlenecektir. Kamu harcamalarının kısa dönemli etkilerinin yanında uzun dönemli etkileri de söz konusudur. Kamu harcamalarının uzun dönemde gelir dağılımının yanı sıra iktisadi kalkınmaya da etki etmektedir (Ekonomi ve Maliye, 2016, s. 120-123).

Kamu harcamaları, kamu hizmeti gören kamu kurum ve kuruluşları tarafından gerçekleştirilir. Kamu harcamaları bir dar diğeri geniş olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. Maurice Duverger, kamu harcamalarını dar anlamda hukuki bağlamda tanımlar ve bir harcamanın kamu harcaması olarak nitelendirilmesini, harcamayı yapanın hukuki kişiliğine bağlar. Dolayısıyla bir harcamanın, kamusal nitelikte olması onun kamu kesimi bütçesinde yer alması zorunlu kılmaktadır. Genel olarak dar anlamda kamu harcaması, merkezi bütçeyle yapılan harcamalar ile özel bütçeli kamu idareleri tarafından yapılan harcamaları ifade ederken; geniş anlamda kamu harcaması, kamu bütçesi kapsamında yapılan harcamaların yanında, bütçe sistemi dışında kalan diğere tüm kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan harcamaları ifade eder (Ekonomi ve Maliye, 2016, s. 132).

Kamu harcamaları idari, fonksiyonel analitik ve ekonomik olmak üzere çeşitli bakımlardan sınıflandırılabilir. İdari sınıflandırma, devletin yapısı ve organları göz önünde bulundurularak yapılan sınıflandırmadır. Devletin yetki, görev, kontrol ve muhasebeleştirme işlemlerini görülebilmesine olanak sağlar. Fonksiyonel sınıflandırma kamu harcamalarının, ifa edilen kamu hizmetlerinin niteliğine göre sınıflandırılmasıdır. Burada amaç, çeşitli devlet faaliyetlerinin maliyetini tespit etmektir. Eğitim, sağlık ve savunma hizmetleri fonksiyonel tip sınıflandırmaya örnektir. Kamu harcamalarının ekonomik bakımdan sınıflandırılmasında belirleyici unsur, harcamanın toplam hâsılaya bir katkıda bulunup bulunmadığıdır. Cari harcamalar ile transfer ve yatırım harcamaları bu gruba dâhil olan harcamalardır (Ekonomi ve Maliye, 2016, s. 133,134).

1.5.1. Kamu Harcamalarının Temel Özellikleri ve Sınırları

Kamu harcamalarının amacı toplumsal ihtiyacın karşılanmasıdır; özel bir fayda ve kâr amacı gütmaz. Kamu harcamaları bir bütçe kanunu ile yapılır, üst sınırı Milli Gelirdir, ülkeden ülkeye değiştiği için evrensel bir sınırı saptanamaz. Bunun temel sebepleri; toplumsal anlayışı, benimsenen devlet biçimi, toplumun vergiye bakış açısı ve ülkelerin gelişmişlik düzeyidir (Aslıkara, 2019, s. 5-12).

Kamu harcamalarında artış, görünürde ve gerçekte olmak üzere ikiye ayrılır. Görünürdeki artış, kamu harcamalarında parasal olarak bir artış gözlenirken, kamu hizmetlerinde miktar olarak bir artışın gerçekleşmemesidir. Bunun temel nedeni, para ekonomisinin yaygınlaşması, paranın değerinin düşmesi, ülke sınırlarının ve nüfusun büyümesi ile kamulaştırma ve devletleştirmedir. Gerçekte artış ise kamu harcamalarının hem parasal açıdan hem de hizmet miktarı yönünden artmasını ifade eder. Buna yol açan nedenler ise; askeri (savaş ve savunma giderleri), siyasi (siyasi vaatler), ekonomik (krizler), teknolojik (yeni buluşlar) ve sosyal (yardımlar) nedenler olarak sıralanabilir (Işık, 2014, s. 109-113).

1.5.2. Kamu Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki etkileri Pigou etkisi, dışlama etkisi (crowding out) ve çekme etkisi (crowding in) olmak üzere üç türdür. Pigou'ya göre, kamu harcamalarının azalması, bireylere faydadan çok zarar getirecektedir. Zira kamu harcamalarında meydana gelen bir azalış talebi daraltarak milli geliri düşürecektir. İşte kamu harcamalarındaki herhangi azalmanın milli gelire olan etkisine, Pigou etkisi denir. Pigou Etkisi iktisatta; fiyatlardaki düşüşün serveti dolayısıyla tüketimi arttırdığını ifade eder. Düşen fiyatlar bireylerin sahip oldukları servetin değerini artırırken, reel olarak artan servet tüketimi kamçılar. Monetaristler tarafından ileri sürülen dışlama etkisi ise kamu harcamalarındaki bir artışın faizleri artırma yoluyla özel yatırımlarda bir azalmaya yol açması demektir. Diğer bir ifadeyle devlet harcama yapmak için borçlanma yoluyla piyasaya yüksek faizli tahvil sunarak para toplar. Bu da özel sektörün likit varlıklarını azaltarak yatırım yapmasını sekteye uğratar ve ekonomiden dışlar. Çekme etkisi ise devlet ve özel sektörün yatırım yapacakları alanları aralarında paylaşmasıdır (Prensip Akademi, 2019, s. 13).

1.5.3. Enflasyonla Mücadelede Kamu Harcamaları

Enflasyon bir ekonomide belirli bir dönemde fiyatlar genel düzeyinin devamlı yükselmesidir. Enflasyonun yaşandığı bir ekonomide kaynak dağılımı bozulurken, devlet gelirleri reel olarak geriler, kamu harcamaları yeterince yapılamaz, kamu harcamaları parasal olarak artarken hizmet miktarında artış olmaz (görünüşte artış) ve gelir dağılımı bozulur. Enflasyonist bir ortamda genel olarak harcamalar kısıılır. Ancak genelde cari harcamalar ile transfer harcamalarının kısıılması zor olacağından daha çok yatırım harcamalarında kısılmaya gidilir. Zira, zaten bozuk olan gelir dağılımı daha da bozulacağından transfer harcamaları kısmak imkansızdır. Oysa yatırımların süreleri uzatılarak yıllara yayılabilir, kamu harcamalarının verimliliği artırılabilir, lüks tüketime yönelik kamu harcamaları azaltılabilir (Işık, 2014, s. 365).

1.5.4. Durgunlukla Mücadelede Kamu Harcamaları

Deflasyon, genel olarak piyasada fiyatların belirli bir zaman diliminde sürekli düşüş göstermesi durumudur. Diğer bir ifadeyle ekonomide talep yetersizliğine bağlı olarak üretimin artmak yerine azalması ve talepteki daralma nedeniyle fiyatların sürekli olarak gerilmesi durumudur. Deflasyonun yaşandığı bir ekonomide işsizlik artarken, fiyatlar genel düzeyi seviyesi geriler, yatırımlar donar, ekonomide negatif büyüme yaşanır ve firmaların kâr marjı düşer. Deflasyonist bir ortamda harcamalar artırılır. Bu amaçla ekonomide azami girdi sağlayan ve daha hızlı bir canlanmaya yol açan bayındırlık-yatırım harcamalarına ağırlık verilmelidir. Zira transfer

harcamalarının çarpan etkisi cari ve yatırım harcamalarına nazaran daha düşüktür (Işık, 2014, s. 369).

2. İBN HALDUN'A GÖRE KAMU HARCAMALARI

2.1. İBN HALDUN HAKKINDA

Müslüman âlim ve düşünür. Asıl ismi Abdurrahman b. Muhammed el-Hadrami el-Mağribi et-Tûnisi (Uludağ, 1999, s. 538). İbn Haldun olarak meşhur olmuştur (es-Sehâvî, 2003, s. 145). 27 Mayıs 1332'de Tunus'ta dünyaya geldi. Soyu Yemen'de İslam'ı yayma ve Kur'an'ı öğretme görevini üstlenen sahibelerden Vail b. Hucr'a dayanır. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberledi. Kıraat başta olmak üzere, kelim, hadis ve fıkıh gibi belli başlı ilim dallarında babasından ve dönemin önemli âlimlerinden dersler aldı. Siyasi açıdan tarihin en çalkantılı bir dönemde, Kuzey Afrika'da (Fas-Tunus-Cezayir) yaşayan İbn Haldun, hayatı boyunca çok sayıda önemli siyasi görevde bulundu, ilmi ve siyasi seyahatler gerçekleştirdi (Uludağ, 1999, s. 538).

İlmi çalışmalarının yanı sıra yaşadığı coğrafyalarda, devletler nezdinde önemli görevler üstlenen İbn Haldun, siyasette ve bürokraside yüksek makamlara erişmiştir. Zamanının sultan ve vezirleriyle bir arada çalışma fırsatı bulmuş, ayrıca başkadılık ve müderrislik görevlerini ifa etmiştir. Tunus'ta alamet kâtipliğiyle başlayan siyasi hayatı, Tilimsan ve Biskre gibi yerlerde devlet kademelerinde aldığı çeşitli görevlerle devam etmiştir. Fas'ta bulunduğu süre içerisinde buradaki kütüphanelerde ilmi çalışmalarına ara vermeden devam eden İbn Haldun, 1375'te 43 yaşındayken Tilimsan'da, Beni Arif yurdunda bulunan İbn Selâme Kalesi'ne inzivaya çekilir ve kendisini ilmi çalışmalara adanır. Burada dört yıl boyunca sakin bir hayat yaşayan İbn Haldun, Kitab-ul İber adlı eserini yazmaya başlar. 1377'de Mukaddime adlı ünlü eserini müsveddelerini yine burada tamamlar. Ancak eserini tamamlamak için ihtiyaç duyduğu bilgileri elde etmek için Tunus'a geri dönmek zorunda kalır. Tunus'ta kısa bir süre kaldıktan sonra, Hac bahanesiyle Mısır'a geçer ve hayatının geri kalan kısmını Kahire'de geçirir. İbn Haldun, Mısır'da medrese müderrisliği, hankah nazırlığı ve Maliki başkadılığı gibi görevlerde bulunur. El-İber'in yazımına devam ederek ilaveler yapar. 1401-1406 yılları arasında dört defa daha kadılık makamına getirilen İbn Haldun, 17 Mart 1406'da 74 yaşındayken Kahire'de vefat eder ve oraya gömülür (Uludağ, 1999, s. 538).

Hiç şüphesiz İbn Haldun, dünya düşünce tarihinin unutulmaz isimlerinden biridir (Külcü, 2015, s. 15). Onu; "Herhangi bir zamanda, herhangi bir ülkede, herhangi bir zihin tarafından yaratılmış en büyük tarih felsefesinin sahibi." olarak tanımlayan Toynbee, başka bir yerde onun için; "İbn Haldun'dan sonra yazılmış tüm tarih kitapları, İbn Haldun'a düşülmüş birer dipnottur." İfadesini kullanır. Cemil Meriç de onu "kendi semasında tek yıldız" olarak tanımlar. Şüphesiz Mukaddime, onun üzerinde en çok konuşulan, en fazla ses getiren ve ona en büyük şöhreti kazandıran en önemli eserdir (Hassan, 2010, s. 331). Konusunun insaniliği ve evrenselliği bakımından tartışmasız bir klasik olan (Uludağ, 2015, s. 22), Mukaddime için yine Toynbee "gelmiş geçmiş en büyük zihinsel ürün" ifadesini kullanır (Hassan, 2010, s. 331).

Mukaddime'de, iktisadi, ticari ve mali konularda ayrıntılı bilgiler sunan İbn Haldun (Uludağ, 2015, s. 22), iktisadi hayata dair de son derece önemli bilgiler aktarır (Görgün, 2006, s. 118). Onun iktisadi görüşlerine A. Smith'te olduğu kadar Petty, Ricardo, Malthus, Marx ve hatta Keynes'te de rastlamak mümkündür (Coşkun & Cankatar, 2018, s. 92). Bu nedenle birçok iktisat tarihçisi tarafından iktisat biliminin kurucusu olarak kabul görmüştür (Görgün, 2006, s. 119).

2.2. İBN HALDUN'UN İKTİSADİ GÖRÜŞLERİ

Günümüzden yaklaşık 600 yıl önce yaşamış olan Müslüman âlim ve düşünür İbn Haldun, iktisadi konularda bugünkü modern iktisadi söylemlere oldukça yakın ve hatta zaman zaman

şaşırtıcı bir şekilde bugünkü söylemleri açan şeyler söylemiştir. Mukaddime adlı ünlü eserinde iktisadi konulara önemli bir yer veren İbn Haldun, üretim, tedarik ve maliyet gibi klasik iktisadın temel kavramlarından; tüketim, talep ve fayda gibi modern iktisadın konularına kadar pek çok noktayı yüzyıllar öncesinden ele alarak incelemiştir. Ayrıca üretimi, üretkenliği, iş bölümünü ve iktisadi ilişkilerin toplumsal bağlamını modern iktisatçılara taş çıkartacak derecede mükemmel bir derinlikle el alıp incelemiştir (Özel, 2006, s. 1-3).

İbn Haldun'a göre, insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği ekonomik faaliyette bulunmasıdır. İnsan çoğunlukla doğadan aldıklarını belli bir üretim sürecinden geçirip işleyerek kullanır. Bu, onun zorunlu faaliyetlerini başında gelir. Bu nedenle iktisat, rızık ve kazançla ilgili konulara öncelik verir (Kozak, 1999b, s. 1).

İbn Haldun'a göre iktisadi farklılıklar büyük ölçüde coğrafi koşullara ve iklim şartlarına bağlıdır. Toplumsal farklılıkları asıl olarak belirleyen, iktisadi faaliyetler ve maışet yollarıdır. Üretimin ve değerin tek kaynağı emektir; istisnasız her toplumda refahtan sonra mutlaka "çöküş" başlar (Canatan, 2017, s. 36,37). Kendisini bazı iktisadi fikirler nedeniyle iktisadi düşünce bağlamında liberal olarak görenler olduğu gibi, sosyalist iktisadın öncüsü olarak görenler de olmuştur (Uludağ, 2017, s. 116).

İbn Haldun'da medeniyet kazançla başlar. Diğer bir ifadeyle medeniyetin başlangıcı kazanca geçiş noktasıdır. Zira yerleşik hayata geçiş üretim artışıyla mümkün olmuştur. Yerleşik hayata geçişle birlikte şehir hayatı ve iş bölümü ortaya çıkmıştır. Ona göre artı kazanç yani ihtiyaç fazlası ürün hem gelişmenin ve sermaye birikimin hem de mallara zorla el koymanın yani sömürünün kaynağını oluşturur. Emek, değer yaratmanın temelidir. Kısacası sermaye "birikmiş emek"tir. Dolayısıyla sermayenin değer, emeğin değeridir. İbn Haldun'a göre emek, üretimin faktörlerinden biri değil, asıl faktördür (Canatan, 2017, s. 153).

İbn Haldun'a göre, konusunda uzmanlaşmış meslek erbablarının ortaya çıkması ve dolayısıyla sanatların ve zanaatların çeşitlenecek, ekonomiyi canlandırması ancak iş bölümü sayesinde mümkün olmuştur. Dolayısıyla uzmanlaşma iş bölümünün bir sonucudur. (Demir, 2018, s. 52). Ona göre iş bölümü sayesinde oluşturulan artı emek, kazancı artırır ve kazançtaki artış, halka refah olarak döner. Zenginleşen halk, özel mallar talep etmeye başlar. Bu durum özel malların fiyatının artmasına neden olur. İbn Haldun'a göre, temelde dört geçim tipinden bahsedilebilir: bunları imaret, çiftçilik (tarım ve hayvancılık), sanat ve ticaret şeklinde sayabiliriz. Geçimden kasıt ise, rızık aramak, talep etmek ve kazanmak için çaba sarf etmektir. İbn Haldun'a göre her türlü tarım ve hayvancılık faaliyeti; sanayi faaliyeti, her türlü sanat, ücretli işçilik, hatta haraç ve avcılık birer geçim tarzıdır (Canatan, 2017, s. 170).

İbn Haldun'a göre fiyat üç bileşenden oluşur. Bunlar ücret (maaş), kâr ve vergidir. Üçü de arz ve talep tarafından belirlenir. Ücretin düşük olması deflasyona neden olurken, yüksek olması enflasyona yol açar. Yine kârın düşük olması ticaretin durmasına neden olurken, yüksek olması enflasyona yol açar. İbn Haldun ücreti, emeğin bedeli olarak ele alır. İbn Haldun, ücretin belirlenmesinde, emek arz ve talebi ile refah arasında güçlü bir ilişki kurar. Ona göre gelişmiş ve refah seviyesi yüksek şehirlerde ve bölgelerde ücretin yüksek olmasının yegâne sebebi budur (Demir, 2018, s. 53).

Frederic Dale, İbn Haldun'un temel iktisadi ilkelerini kabaca řu şekilde özetler: Birincisi emek-değer teorisi: kârın veya değerin başlıca kaynağı emektir. İkincisi iş bölümünün servet yaratan ve çoğaltan etkisi: iş bölümü sayesinde üretim miktarı artar. Üçüncüsü maliye politikası: devletin ekonomiye geri dönmeyen kaynakları ekonomiyi daraltır, yani devlet harcamaları ekonomi için kritik öneme sahiptir. Dördüncüsü fiyat politikası: bilhassa gıda piyasasında, toplumsal nedenlerden dolayı hoş görülen uzun süreli düşük fiyatlar iktisadi açıdan sakıncalıdır. Beşincisi, devletin ticari faaliyetlere katılması ekonomiyi bozar. Altıncısı vergi politikası:

devletin haksız olarak insanların mal ve mülküne el koyması ve aşırı vergiler uygulaması kâr marjlarını yok ederek, üretim ve ticareti olumsuz etkiler (Dale, 2018, s. 276).

2.3. İBN HALDUN'A GÖRE İKTİSAT VE DEVLET

İbn Haldun'a göre toplumsal çeşitliliği belirleyen, geçim tarzları ve iktisadi faaliyetlerdir. Dolayısıyla insanlık tarihini, toplumların ve devletlerin ortaya çıkışını, gelişimini ve çöküşünü anlayabilmek için iktisadi faaliyeti, üretim şekillerini ve iktisadi yapıyı anlamak şarttır (Kozak, 1999b, s. 1). İbn Haldun ekonomik hayatı din, devlet, siyaset ve ahlakla ilişkilendirir. Toplumsal talebi asıl olarak belirleyen şehir sakinleri ve devletin ileri gelenleri olduğunu söyler (Canatan, 2017, s. 275-278).

Vergilerde bir artış ve azalış ekonomik hayata ve sosyal gelişmeye doğrudan etki eder. Öyleyse devletin bir vergi politikasına sahip olması gerekir. İbn Haldun'a göre, devletin kuruluş döneminde vergiler düşük lakin verimliyken, devletin yaşlanma döneminde sorunların çoğalması sebebiyle vergiler kademeli olarak artar ve verimi azalır, ayrıca vergiyi toplamak zorlaşır. Dolayısıyla vergiler artmasına rağmen, vergiden sağlanan gelir azalır. Gelirin azalması iktisadi büyümeyi olumsuz etkiler. Girişimciyi ve çalışan kesimi huzursuz eder; azmini ve şevkini kırar. Sonuçta iktisadi ve toplumsal hayat çöker (Canatan, 2017, s. 345-347).

İbn Haldun devletin harcama kalemini tanımlamak için "ihsan" kavramını kullanır. İhsan devletin harcamalar kalemini oluştururken, vergiler devletin gelir kalemini oluşturur. İbn Haldun'a göre ihsan ve vergi doğru orantılıdır. Yani, ihsan azalırsa vergi de azalır. Devlet katiyen malı hazineye biriktirmemeli, dağıtmalıdır; çünkü ekonomide dolaşım esastır (Canatan, 2017, s. 185). Toplumda iş bölümü ancak güçlü bir devletin korumasında mümkündür. Eğer devlet garanti ederse ancak o zaman zanaat sahipleri ücretlerini alabilecekleri, tüccar ise talep ettiği malın tümünün üretilip kendilerine teslim edileceğinden emin olabilir (Wilson, 2003, s. 536).

İbn Haldun'a göre devlet erkânının talep ettiği mal ve hizmetler halkı özendirir, halkın ona rağbeti artar ve sonuçta talep büyür. Ayrıca kamu kesiminde çalışanlar için mülk yani devlet önemli bir gelir kaynağıdır. Ona göre zengin olmak için "makam" birebirdir. Zira makam arttıkça nüfuz artar ve nüfuz arttıkça da servet artar. İbn Haldun iktisadi hayatta devlete ve devletin fonksiyonlarına önemli rol biçer. Devletin iki önemli fonksiyonu olan adalet ve güvenliğe vurgu yapan İbn Haldun, bu ikisinin iktisadi hayat için olmazsa olmaz olduğunu söyler. Adaletin tesisini devlete yükler. Ayrıca devletin ticari faaliyette bulunmasını eleştirir (Kozak, 1999a, s. 249). Bunun ekonomiyi daraltarak vergi gelirlerinde azalmaya yol açacağını iddia eder (Canatan, 2017, s. 347); bilhassa ticaret ve tarımla meşgul olmasını asla tasvip etmez (Kozak, 1999a, s. 249).

2.4. İBN HALDUN'A GÖRE KAMU HARCAMALARI

İbn Haldun, ekonomiye geri dönmeyen devlet kaynaklarının resesyona yol açacağını söyler. Bir taraftan "kamu harcamalarının ekonomi için kritik öneme sahip olduğunu" ifade ederek bir "maliye politikası" ortaya koyarken; diğer taraftan "devletin müsadere ile kişilerin mal ve mülküne el koyması ve yüksek vergilere başvurusu kâr marjlarını yok ederek, üretimi ve dolayısıyla ticareti olumsuz etkiler" diyerek bir "vergi politikası" ortaya koymuştur. Ona göre devlet en büyük ve en önemli harcama birimidir. Kamu harcamalarının ekonomi için kritik öneme sahip olduğunu vurgulayan İbn Haldun'a göre, iktisadi hayatın canlandırılması ve üretimin geliştirilmesi açısından kamu harcamaları önemli bir yere sahiptir (Kozak, 1999b, s. 5).

İbn Haldun'a göre iktisadi gelişme açısından, devletin harcamaları kritik bir öneme sahiptir; zira devletin harcamaları, ekonomideki en büyük harcama kalemini oluşturur. Devlet

harcamalarının iktisadi faaliyetleri canlandırıcı ve üretim hızını artırıcı etkisi vardır. Ayrıca ekonomiyi daraltacağı için devlet para ve altın biriktirmemelidir (Kozak, 1999b, s. 5). İbn Haldun, vergilerdeki bir artışın veya azalışın, ekonomik hayatı ve toplumsal gelişmeyi doğrudan etkilediğini savunur. Devletin gitgide ve kademeli olarak vergileri artırması vergi toplamayı zorlaştırır. Bu durumda vergiler arttığı halde vergi gelirleri azalır. Gelir azaldığı için iktisadi büyüme olumsuz etkilenir; girişimci ve çalışan kesim huzursuz olur, azim ve şevkleri kırılır. Bu da iktisadi ve sosyal hayatın çökmesine ve toplumun gerilemesine yol açar (Canatan, 2017, s. 345-347).

İbn Haldun'un, devletin ekonomideki rolüyle ilgili en çarpıcı tespiti, devletin harcamalarının toplam talep içindeki payının yanı sıra, iktisadi faaliyetleri ve üretim hızını artırıcı yönüne ilişkin tespittir. Ona göre "kamu harcamalarının teşvik edici ve yönlendirici rolü" göz asla göz ardı edilemez. Kamu geliri ve harcamalarında meydana gelen bir azalışın tüm ekonomiyi olumsuz etkileyeceğini söyleyen İbn Haldun'a göre, bilhassa toplam talep içerisinde en önemli parametreyi teşkil eden kamu harcamalarında bir azalış, ekonomide resesyona yol açacaktır. Ayrıca iktisadi kalkınmayı iş bölümü ve emek (nüfus) gibi iktisadi faktörlerin yanında, iklim, kamu harcamaları ve vergilerle de ilişkilendirir (Kozak, 1999b, s. 5).

Kamu harcamaları-iktisadi faaliyet ilişkisini nehir metaforuyla açıklayan İbn Haldun, devleti bit ırmağa, iktisadi faaliyetleri ise otlara benzetir. Nehirden uzaklaştıkça cılızlaşan otlar gibi, devletin merkezinden uzak ve kamu harcamalarından mahrum iktisadi faaliyetlerin de cılız kaldığını iddia eder. Ayrıca devletin hazineye altın ve para biriktirmesine şiddetle karşı çıkarak, bunun ekonomiyi daraltacağını savunur. O servetin saklanarak değil harcanarak çoğalacağına inanır. Öyleyse devlet, malı hazineye toplamak yerine dağıtmalıdır; zira ekonomide dolaşım esastır. Ona göre, devletin harcamaları ile gelirleri (ihsan ile vergiler) doğru orantılıdır (Canatan, 2017, s. 185).

İbn Haldun kalkınma ile kamu harcamaları arasında da bir bağ kurar. Ona göre, mülkle beraber gelen zenginliğin asıl kaynağı vergilerdir. Mülk genişleyip refah seviyesi arttıkça, vergi gelirleri artar. Artan veriler sonucunda devletin harcamaları yani İbn Haldun'un ifadesiyle devletin ihسانları artar. Artan gelirin harcamaya dönmesiyle giderler de artar ve gelir gider dengesinde, gelirden meydana gelecek artış harcamaları aynı oranda artırarak refah artışına yol açar. İbn Haldun'a göre devlet en büyük pazardır (Uludağ, 2015, s. 110-115).

SONUÇ

Fiyat istikrarının sağlanması, işsizliğin önlenmesi, sağlıklı bir kalkınma ve büyümenin gerçekleştirilmesi, günümüzde tüm ülkeler için vazgeçilmez hedeflerdir. Bu hedeflere ulaşmak için ülkelerin kullanabileceği iki tür politika bulunmaktadır. Bunlardan birincisi maliye politikası, ikincisi ise para politikasıdır. Modern anlamda maliye politikası Keynes'le başlar. Keynes 1929'da dünya genelinde baş gösteren Büyük Buhran'ın temel nedeninin efektif talep yetersizliği olduğunu söyleyerek bu konuda bir devrim başlatmıştır. Nitekim Keynes'in 1936'da kaleme aldığı ve kısaca "Genel Teori" olarak ünlenen eseri modern maliye politikasının da başlangıcı sayılır.

Keynes'ten yaklaşık 600 yıl önce yasayan ünlü İslam alimi ve düşünürü; tarih felsefecisi, eğitim felsefecisi, sosyolog, siyaset felsefecisi ve iktisatçı İbn Haldun, devletin iktisadi hayattaki rolüne işaret ederek, kamu harcamalarının ve gelirlerinin iktisadi hayata etkisini modern maliyecilerden yüzyıllar önce tespit ederek Mukaddime adlı ünlü eserinde zikretmiştir. Bu anlamda İbn Haldun için, "tarihteki ilk maliyeci" tabirini kullanmak çok da abartılı olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgül, E. (2019). *Mali Kuralın Makroekonomik Performans Üzerine Etkisi: Türkiye Uygulaması*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akıncı, A., & Yıldız, F. (2018). Maliye Politikasının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkinliği: Türkiye Uygulaması. *Sayıştay Dergisi*(110).
- Akyel, R., & Söyler, İ. (2014). Kamu Mali Yönetim Sisteminin Mali Disiplin Açısından Değerlendirilmesi. 28. *Türkiye Maliye Sempozyumu Küresel Kriz ve Maliye Politikaları Tebliğer Kitabı*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Aslıkara, F. (2019). *Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balaban, K. G. (2012). *Kurallı Maliye Politikası ve Türkiye'de Kurallı Maliye Politikası Uygulamasına İlişkin Model Önerisi*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü.
- Bilge Eğitim. (2016). *Ekonomi ve Maliye*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Canatan, K. (2017). *Mukaddime Sözlüğü*. Ankara: Eskiyeeni Yayınları.
- Coşkun, A., & Cankatar, M. A. (2018). Mukaddime'de İnsan, Toplum ve Toplumsal Yaşam Üzerine İnceleme. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 3(6).
- Dale, S. F. (2018). *İbn Haldun ve İnsan Bilimi*. (C. Coşkan, & A. Ay, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Demir, Z. (2018). İbni Haldun'un İktisadi Kuramı: Devletin Ekonomi Üzerindeki Rolü ve Fonksiyonları. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 3(1).
- Diñcer, M. Z. (2018). *Genel Ekonomi*. Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu A.ř.
- es-Sehâvî, ř. (2003). *ed-Davu'l-lami' li ehli'l-karni't-tâsi'* (Cilt 4). Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Görgün, T. (2006). Mukaddime. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 31). içinde İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Hassan, Ü. (2010). *İbn Haldun: Metodu ve Siyaset Teorisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınlan.
- Işık, A. (2014). *Kamu Maliyesi* (3. Baskı b.). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Kara, E. L. (2019). *Türkiye'de Gelir Dağılımında Adalet Açısından Vergi Uygulamaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı .
- Kozak, İ. E. (1999a). *İnsan-Toplum-İktisat*. Adapazarı: Değerişim Yayınları.
- Kozak, İ. E. (1999b). İbn Haldun. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 20). içinde İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Külcü, M. (2015). Açılış Konuşması. *Uluslararası İbn Haldun Sempozyumu*. Ankara: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Milliyet. (2021). *Maliye Politikası Nedir? Maliye Politikası Çeşitleri ve Amaçları Nelerdir?* Aralık 14, 2022, Milliyet: <https://www.milliyet.com.tr/egitim/maliye-politikasi-nedir-maliye-politikasi-cesitleri-ve-amaclari-nelerdir-6653717>
- Öz, S. D. (2014). *Fonksiyonel Maliye'nin Dünü ve Post Keynesyen Bakış Açısıyla Bugünü*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özel, M. (2006). Bir İktisat Klasığı Olarak İbn Haldun'un Mukaddime'si. *Divan İlmi Araştırmalar Dergisi*(21).
- Pınar, A. (2010). *Maliye Politikası Teori ve Uygulama*. Ankara: Naturel Yayıncılık.
- Prensip Akademi. (2019). *SMMM Staja Giriş Maliye Konu Anlatımı*. İstanbul: Prensip Akademi Örgün ve Uzaktan Eğitim.
- şen, H., & Kaya, A. (2015). Ekonomik Krizlerin Değişmeyen İmdatçısı: Maliye Politikası. *Sosyoekonomi Dergisi*, 23(23).
- şen, S., Tabar, Ç., & Tokathoğlu, M. (2018). Küresel Krizde Devlet Müdahalesi ve Maliye Politikası. *İş ve Hayat Dergisi*, 4(8).
- Uludağ, S. (1999). İbn Haldun. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 19). içinde İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Uludağ, S. (2015). *İbn Haldun Hayatı-Eserleri-Fikirleri*. Ankara: Harf Yayınları.
- Uludağ, S. (2015). İbn Haldun'un İlimler Tarihindeki Yeri. *Uluslararası İbn Haldun Sempozyumu*. Ankara: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Uludağ, S. (2017). Giriş: İbn Haldun ve Mukaddime. İ. Haldun içinde, *Mukaddime*. İstanbul: Degah Yayınları.
- Wilson, R. (2003). İslam Ekonomisinin Bir Öncüsü Olarak İbn Haldun. (İ. H. İnal, Dü.) *İslami Araştırmalar Dergisi*, 16(4).
- Yağız, M. (2022). *Maliye Politikası – I*. Aralık 14, 2022, Academia: https://www.academia.edu/29710532/MAL%C4%B0YE_POL%C4%B0T%C4%B0K_ASI_I
- Yıldırım, Y. (2006b). Sempozyum Değerlendirmesi: Geçmişten Geleceğe İbn Haldun: Vefatının 600. Yılında İbn Haldun'u Yeniden Okumak. *Divan İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2(21).
- Yurtkur, A. K. (2017). Para Ve Maliye Politikalarının Etkileşimi Meselesi: Yeni Uzlaşı. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13 ICMEB17 Özel Sayısı).

The Effect of Public Expenditures on Economic Life According to Ibn Khaldun

Mücahit KUMANDAVEREN

ABSTRACT

Ibn Khaldun mentioned the effects of public expenditures on economic life in his book Muqaddimah. According to him, public spending contributes to the economic growth of the country and reduces unemployment. Public expenditure also increases capital accumulation in the country and stimulates production activities. However, Ibn Khaldun also mentioned the negative effects of excessive public expenditures. Especially if tax rates are high, private sector activity may decrease, which can slow economic growth. In addition, high public expenditures can increase the tax burden, which can lower the living standards of people living in the country. As a result, according to Ibn Khaldun, the effects of public expenditures on economic life can be positive or negative. The reason for this depends on whether the public expenditures are made correctly, the appropriate tax rates and the economic conditions in the country.

Keywords: *Ibn Khaldun, Public Expenditures, Finance.*

Jel Codes: E71, H00, H5

